

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

31e JAARGANG

WOENSDAG 24 JULI 1946

No. 1524

COMMISSIE VAN REDACTIE:

*N. J. Polak; J. Tinbergen;
H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
H. W. Lambers (Redactur-Secretaris).*

*Adjunct-Secretaris: J. H. Lubbers.
Assistent-Redacteur: A. de Wit.*

*Administratie: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Telefoon: Redactie 38040, Administratie 38340. Giro 8408.*

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p.p. in Nederland f 26 per jaar. Overzeesche gebiedsdeelen en buitenland f 28 per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar. Losse nummers 75 cent.*

Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties.

Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-(W.).

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants; Lange Haven 141, Schiedam (Tel. 69300, toestel 6).

BERICHT.

Dit nummer heeft een omvang van 24 bladzijden. In verband met de bepalingen omtrent het papierverbruik zal dit door den omvang van een volgend nummer moeten worden gecompenseerd.

INHOUD:

	Blz.
Het Nationaal Welvaartsplan 1946 door Prof. Dr. N. J. Polak	467
Het Nationale Welvaartsplan en het bedrijfsleven door Ir. S. H. Stoffel	469
Plan en Overheid door Dr. A. Winsemius	471
De financieele en monetaire aspecten van het Plan, gezien in het licht van het „Nationale Budget” door Prof. Mr. J. G. Koopmans	474
Het Plan en de prijszetting door Prof. Dr. P. B. Kreukniet	479
De internationale aspecten van het Nationaal Welvaartsplan door A. B. Speekenbrink	482
Sociale aspecten bij het opstellen van een Nationaal Welvaartsplan door M. F. J. Cool	484
Aanteekening:	
Globaal-Plan 1946 in tabel	486

DEZER DAGEN

is de „Eerste nota over het nationaal welvaartsplan 1946”, enkele weken geleden aan het publiek voorgelegd, onderwerp van veler studie. Het leek de redactie goed aan verschillende aspecten, die zich bij lezing der nota opdoen, een speciaal nummer te wijden. Uitdrukkelijk zij vermeld, dat dit nummer niet is bedoeld als een zooveelste bijdrage tot de discussie, welke men kan samenvatten in den titel van het bekende boek van Mrs. Barbara Wootton: „Plan or no plan”. De gedachte heeft voorgezeten reacties uit te lokken over concrete implicaties van dit plan, althans deze voorbereiding tot een plan, als zoodanig. Gebrek aan plaatsruimte en andere plannen omtrent hun tijdsindeeling bij enkele der aangezochte auteurs deden andere belangwekkende zijden in dit nummer nog niet aan de orde komen. Het is het redactionele plan hiervoor in latere nummers der „E.-S.B.” ruimte vrij te maken.

Ruim baan maken, daaraan wordt in Nederland in letterlijken zin hard gewerkt. De Noordersluis, het grootste van de drie sluizenstelsels te IJmuiden, is op 18 Juli weer in gebruik genomen en heeft, officieel, haar deuren voor het eerst weer geopend om doorgang te verleen aan de „Oranje”. Intusschen wordt, even hard als aan het vrij maken, gewerkt aan het overbruggen der waterwegen. De spoorwegen, nooit merkt men het beter dan in vacantielijd, geven een voorbeeld van stipt werken volgens plan. Thans is de Moerdijkbrug weer dicht naar het herstel gebracht. Het blijft aan de reizigers om de treinen volgens de plannen te ontruimen of te bezetten. Daarbij overheerscht tot op heden het individualisme.

In Indië zijn eveneens plannen gemaakt. Op de conferentie van Malino is duidelijk gesproken; het moeilijkheid blijft, dat men hier in concreto de lijn minder gemakkelijker zal kunnen doortrekken. Alleen al, omdat men niet op de hoogte is van de feitelijke belangstelling van een groot deel der Indische bevolking in den afloop der gebeurtenissen.

Juist deze belangstelling van de staatsburgers zelve is beslissend voor het welslagen van plannen. Een prijsbeheersching, in welke handhaving het publiek niet is geïnteresseerd, een ransoeneering waar het publiek tegen is gekant, hebben slechts schamele kansen. Engeland en de Vereenigde Staten worstelen op het oogenblik hiermede. Wat de probleemstelling betreft, heeft „The Economist” van 29 Juni jl. het zeer cru gezegd: „The human donkey requires either a carrot in front or a stick behind to goad it into activity”. De Engelsche minister van Financiën heeft de „carrot” gekozen. Hij prefereert als stimulans belastingverlaging, daar dit het individu meer aanzet dan „getting comparable relief in a form in which he would hardly be aware of it in any adjustments of prices”. Dat beteekent niet, dat Groot-Brittannië voor hooge prijzen is; zoo laag zijn de door Engeland aan Denemarken voor zijn landbouwproducten voorgestelde prijzen, dat de Deensche Regeering deze niet heeft durven aanvaarden zonder het Parlement daarover, ondanks het zomereces, bijeen te roepen. Ook het nieuwe Nederlandsche Parlement kwam, voor het eerst, bijeen voor het aanhooren van een zware taakstelling.

◆ Beschikbare Krachten ◆

Admin. en Comm. onderlegde kracht, middelbare opleiding, buitenlandsche ervaring, goed organisator, uitgebreide talenkennis, afg. ontwikkeld, gewend in intern. milieu te werken, zoekt

passende positie.

Ook bereid naar het buitenland te gaan. Br. no. 552, bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Heer, 26 jaar, cand. ex. Economie, bezig met doct. ex., M.T.S. afd. werktuigbouw, 5 jaar H. B. S. B., diploma boekhouden, 3 jaar kantoorervaring o.a. als directie-secretaris van groote Ind. Ond., zoekt een hem

passende betrekking.

Brieven onder no. 555 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Amsterdamsch Economisch Candidaat

die eind volgend jaar denkt af te studeeren zag zich gaarne gepl. liefst bij Indische firma te Amsterdam, I. v. m. colleges en studie voor halve dagen. Ruim twee jaar praktische ervaring. Brieven onder no. 550 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

◆ Vacatures ◆

Verzekerings-Concern te 's-Gravenhage, zoekt voor zijn afdeling Statistiek een zoowel theoretisch als praktisch ervaren

STATISTICUS

Gegadigden, die niet jonger dan 25 en niet ouder dan 35 jaar mogen zijn, worden verzocht hun sollicitatie met uitv. inlichtingen, te richten tot de administratie van dit blad, onder no. 553, postbus 42, Schiedam.

Bij financiële instelling is vacant een positie van

DIRECTEUR

voor serieuze kracht niet jonger dan 30 jaar.

Meerdere jaren ervaring in bankwezen of in aanverwante bedrijven is vereischt.

Br. no. 557 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Voor de Provinciale Bibliotheek van Friesland, Kansenarij, te Leeuwarden, worden gevraagd:

1. Een

JURIST

eventueel econoom met juridische kennis, als eerste wetenschappelijk assistent, bij voorkeur met eenige bibliotheek-ervaring. Salarisgrenzen f 2400—f 3000, vermeerderd met de bekende toelagen volgens rijksregeling en kinderbijslag. Aanstelling toelagen minimum mogelijk. Plaatsing t.z.t. in een hooger rang wordt overwogen.

2. Een

ASSISTENT(E)

bij voorkeur met leesdiploma, of eenige ervaring in bibliotheek- of documentatiewerk. Aanstelling, afhankelijk van opleiding enz., als bibliotheekbeambte 2e of 1e klasse. Salarisgrenzen respectievelijk f 1200—f 1500 en f 1500—f 1800, vermeerderd met de bekende toelagen volgens rijksregeling en kinderbijslag.

Sollicitaties vóór 1 September 1946 in te zenden aan den Bibliothecaris.

R. MEES & ZONEN

Ao 1720

Rotterdam, 's-Gravenhage, Delft, Schiedam
Vlaardingen, Amsterdam (alleen assurantiën)

BEHANDELING VAN ALLE BANKZAKEN
BEZORGING VAN ALLE ASSURANTIËN

AMSTERDAMSCH BANK N.V.

KAPITAAL f 55.010.000. RESERVES f 31.500.000

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Gevestigd te 's-Gravenhage

ADMINISTRATIEKANTOOR DORDRECHT - BELLEVUESTRAAT 2, TELEFOON 5346

Personeels-Pensioenverzekering

verschafft directe fiscale besparing — afschrijving van toekomstige lasten — blijvende sociale voldoening

Vraegt U eens welgedocumenteerd advies aan ons
BUREAU VOOR COLLECTIEVE CONTRACTEN

N.V. KONINKLIJKE
NEDERLANDSCHE
ZOUTINDUSTRIE

Boekelo · Hengelo

ZOUTZIEDERIJ

Fabriek van:
zoutzuur, (alle kwaliteiten)
vloeibaar chloor
chloorbleekloog
natronloog, caustic soda.

gispen

meubelen en gisolampen

culemborg
amsterdam
rotterdam

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

STANDARD AMERIKAANSCH PETROLEUM C^{IE}

Geb. PETROLEA · 's-GRAVENHAGE

HET NATIONAAL WELVAARTSPLAN 1946.

Planmatige economie. Het is voor sommigen een lichte fakkel, voor anderen een afschrikwekkende haard van vernietiging. Maar voor de meesten is het een leuze, een gedachte, een droombeeld. Slechts weinigen hebben er zich een concrete voorstelling van kunnen vormen.

Sommigen menen, dat hun voorstelling erylant zeer concreet is. Zij kennen de „planning” in bedrijf en onderneming en menen die te kunnen overplanten in „het” economisch leven als geheel. Het moderne bedrijf, de grote samengestelde onderneming, met vele afdelingen en dochtermaatschappijen, is immers even complex en gecompliceerd als de nationale economie. Bij toepassing van de moderne methoden van bedrijfsorganisatie, budgettering en verrekening tegen standaardprijzen heeft ieder onderdeel van het bedrijf of van de onderneming een grote mate van zelfstandigheid, beperkt door de voorschriften en de limieten van de centrale instantie. Niets zou eenvoudiger zijn dan op dezelfde wijze uit een centraal nationaal punt voorschriften en limieten te geven aan de zelfstandige eenheden van het nationale bedrijfsleven, die, gecoördineerd door die voorschriften en limieten, overigens naar eigen beste weten de taak zouden uitvoeren, welke hun in het centrale plan was toegedacht.

Deze veelverbreide opvatting miskent het grote, ten deze principiële verschil tussen bedrijfsplan en nationaal plan, tussen wat er omgaat in de enkele onderneming en de kringloop van het economisch leven. Juist, de kringloop, dáár op komt het aan. Het gebeuren binnen een bedrijf of onderneming speelt zich af aan de periferie van een bepaalde sector van de economische kringloop, het is, al herhaalt het zich bij voortdurend, op zichzelf geen kringloop. Het betrekken van grondstof van buiten het bedrijf en het afleveren van het product naar buiten veroorzaken aan weerszijden lijnen, die uit het onbekende, uit de buitenwereld komen of daarheen verlopen. Het product zet zich niet weer in grondstof om, althans niet binnen de sfeer van het bedrijf; de kringloop is dus verbroken. Ook de omloop van geld binnen de onderneming is geen kringloop: het geld komt van buiten en gaat naar buiten, er is geen verband tussen het geld, van de afnemers ontvangen, en dat, aan de leveranciers te voldoen. De onderneming ziet net zo'n klein stukje van de kringloop in het economisch leven als de boer van de kringloop van het water: telkens en telkens opnieuw ontvangt het land de regen, nemen mensen, dieren en planten het vocht in zich op en wordt het overtollige water door beken, sloten en gemalen afgevoerd. Maar van de verdere loop van het water naar rivieren, meren en zee, van de verdamping aldaar, de opstijging, de wolkvorming en de „regeneratie van de regen”, daarvan bemerkt onze boer niets. De kringloop is op zijn land niet gesloten, slechts een gedeelte ervan speelt zich op zijn erf af.

Merkwaardigerwijze is het boerenbedrijf juist datgene, waar men nog het meeste van een economische kringloop kan onderkennen. Het gemengde bedrijf, waar het gewas dient als voeding voor de werkkrachten en als voer voor het vee, waar de mest van het vee de grondslag legt voor de plantaardige productie en waar melkgift, eieren en vlees alweer worden omgezet in menselijke arbeidskracht, vertoont, voorzover geen grondstoffen, arbeidskrachten en benodigdheden van elders worden betrokken en producten naar buiten worden afgezet, een economische kringloop. Maar juist bij deze bedrijven geschiedt de „planning” zelden volgens de moderne methoden van „scientific management”.

Wat is nu het typische van de kringloop van het economisch leven? Het is het gesloten van die kringloop. De nationale productie stelt het volk in staat, zijn consumptieve behoeften te bevredigen; door die behoeftenebevrediging, door die consumptie wordt de arbeidskracht geregenereerd en kan zij wederom voor nieuwe productie

worden aangewend. De nationale productie stelt ook in staat tot vervanging van de grondstoffen en andere productiemiddelen, welke voor die productie zijn aangewend, en die vervanging maakt weer nieuwe productie mogelijk. Zo kan het proces zich telkens herhalen, brengt het economisch leven zelf steeds opnieuw voort, wat het voor de voortzetting van dat leven nodig heeft.

Daardoor zijn en productie, en verbruik afhankelijk van de beschikbare productieve krachten. En hier ligt nu juist het grote verschil tussen het enkele bedrijf en de nationale economie. In het enkele bedrijf is de vraag naar het product een gegeven grootheid, een exogeen element, dat men hoogstens tevoren kan schatten en door activiteit kan prikkelen, maar waar de productie van het bedrijf zelf geen invloed op uitoefent. In de nationale economie echter is er een nauw oorzakelijk verband tussen de nationale productie en de vraag naar het product, welke wordt geactiveerd door de koopkracht, die zelf alweer aan de productie ontspruit.

In het bedrijf is dus het probleem, hoe met een gegeven aanbod van productieve krachten aan een gegeven vraag te voldoen, zodanig, dat de opbrengst van het product de kosten van de componenten dekt. Het is een zeer concreet, rekenkundig probleem, waarbij van gegeven of geschatte grootheden, waarop men zelve geen invloed kan uitoefenen, wordt uitgegaan.

In de nationale economie echter staat slechts één grootheid vast: de beschikbare productieve krachten. Die bepalen de maximale voortbrenging naar de omvang. De richting, waarin deze productieve krachten zullen worden aangewend, dus de voortbrenging naar de soort producten, wordt bepaald door de vraag, welke echter weer naar de omvang is gelimiteerd door de maximale voortbrenging. Het grote probleem van een nationaal welvaartsplan is derhalve niet alleen gelegen in rationalisering der productie, maar evenzeer in de keuze van de aanwending van de productieve krachten in de ene of de andere richting.

Immers, men kan, om nu maar enkele hoofdrichtingen te noemen, de productieve krachten bezigen ter voortbrenging van goederen voor noodzakelijk levensonderhoud, van weelde-artikelen, van duurzame productiemiddelen, van duurzame verbruiksgoederen, van culturele objecten, van oorlogsmateriaal. De keuze, welke men maakt, bepaalt de vraag, en die bepaalt, gezien de reactie der bedrijven daarop, de richting der productie.

Wij zijn gewend, dat ieder individu zulk een keuze doet. Iedere huisvader of huismoeder verdeelt de hem of haar beschikbare koopkracht tussen levensmiddelen, kleding, schoeisel, huisraad, ontspanning, verfraaiing, besparing, enzovoort. Aan te nemen valt, dat deze verdeling een grote mate van redelijkheid in zich heeft.

Maar nu zijn wij zo arm, dat de productieve krachten niet toereiken om ons allen die goederen te verschaffen, welke wij zelf, op grond van onze vroegere gewoonten en ons vroeger welvaartspeil, een redelijk minimum vinden. De vraag van de individuen gaat verre boven de voortbrengingsmogelijkheid uit. Die vraag is zelfs zo dringend, dat velen bereid zijn, hun vroegere besparingen er aan ten offer te brengen. Voor de nationale economie wil dat zeggen: verdere intèring, verbruik van productieve krachten zonder die weer te reproduceren, dus vermindering van de productiecapaciteit in de toekomst, ofwel verbruik van goederen, die op crediet van elders worden ingevoerd. In beide gevallen verdere verarming, begin van verval.

Dus is van het nationale plan niet de rationalisering van de productie het hoofdpunt, zoals het dat voor het bedrijfsplan is, maar is de beperking der consumptie tot het mogelijke en het allernodigste, ten einde productieve krachten te kunnen richten op de wederopbouw en de verbetering en uitbreiding van productie-apparaat en woongelegenheden, het eerste doel. Het Nationale Nederlandse Welvaartsplan 1946 heeft deze trek gemeen met alle

tot dusverre bekend geworden nationale plannen. Zo beoogde het eerste Russische Vijfjarenplan 1928 opbouw van een zware industrie, waarvoor onttrekking van productieve krachten aan de productie van verbruiksgoederen en dus beperking der consumptie vereist was. Ook het tweede Vijfjarenplan richtte tal van productieve krachten op de opbouw van een productie-apparaat, thans voor afwerkingsindustrieën, terwijl de consumptie iets ruimer kon worden toegemeten als gevolg van de vermeerdering der beschikbare productieve krachten, welke uit het eerste Vijfjarenplan waren verkregen. De daarna gevolgde Vijfjarenplannen, waaromtrent nimmer opening van zaken is gegeven, waren vermoedelijk grotendeels op wapening gericht, evenals het Duitse Vierjarenplan 1935 en de daarna gevolgde streng geleide economie van het Derde Rijk, evenals ook de oorlogseconomie in Engeland en de Verenigde Staten. Overal gold dezelfde noodzaak: beperking van het verbruik om productieve krachten vrij te maken voor vergroting van de productiecapaciteit ter vervaardiging van oorlogstuig. Ofwel naar Goering's aforisme: liever kanonnen dan boter.

Zo moet thans voor ons land gelden: liever schepen dan stofzuigers, liever machines dan radiotoestellen, liever woonhuizen dan fijne groenten. Zo moet worden verklaard, dat we veel begerenswaardige producten van eigen werkzaamheid moeten exporteren om ervoor in de plaats goederen in te voeren, die het verbruik eerst later ten goede zullen komen. Het is hard, maar het is niet anders. Onze productieve krachten zijn zodanig verminderd, dat we ons het allernodigste om die productieve krachten op peil te houden, nauwelijks zelf kunnen verschaffen.

Dat allernodigste is allereerst die consumptie, welke de menselijke arbeidskracht reproduceert. Dat is niet alleen het voedingsmiddelenpakket, nodig om de mensen in het leven te houden, dat is ook die verbruikswaar, die de mensen in staat stelt, in hun bedrijf en beroep werkzaam te zijn. En tevens die, welke de opgroeiende jeugd gelegenheid geeft, zich voor te bereiden op haar toekomstige taak. De voor reproductie der menselijke arbeidskracht benodigde consumptie omvat dus naast voedingsmiddelen ook initiale kleding, ook huisraad, ook ontspanning en culturele voorzieningen, alles natuurlijk met mate. Want in een dichtbevolkt land zonder veel grondstoffen en met een betrekkelijk ongunstig klimaat kan de bevolking alleen bestaan, indien zij intensief produceert en kwaliteitsproduct voortbrengt, hetgeen een hoge trap van ontwikkeling vereist.

Dat allernodigste bestaat voorts uit reproductie van verbruikte productieve krachten, hetzij grondstofvoorraden, hetzij bedrijfsoutillages. En noodzakelijk is eveneens, om de proportionaliteit tussen productiemiddelen van verschillende aard te herstellen, wederopbouw van verlerde outillage, welke in de bezettingsjaren is vernield, weggesleept, opgebruikt.

Tot het allernodigste behoort eindelijk de zorg voor het herstel van ordelijke en rechtvaardige toestanden, na de ontwrichting, welke de bezetters ook op dit gebied hebben teweeggebracht. De versterking van politie en grenswacht, de bijzonder moeilijke rechtsbedeling in allerlei zaken, die de nasleep van het oorlogsgeweld en de bezettingswillekeur vormen, de zorg voor getroffen en in het Moederland en in Indië, en vooral ook de militaire voorzieningen, waartoe de ontreddeering op Java noopt, het zijn allemaal onderdelen van het allernodigste.

De som van deze elementen van de primaire behoeften van ons volk gaat voor 1946 de productiecapaciteit te boven. In deze primaire behoeften kan slechts worden voorzien door een importexcedent ter waarde van bijkans 2 miljard gulden, voor welk bedrag wij aan het buitenland geen goederen of diensten kunnen leveren. Dat wil zeggen, dat wij voor dat bedrag of crediet van het buitenland nodig hebben, of tegoeden en andere kapitaal-

waarden in het buitenland moeten liquideren. In het ene geval nemen wij een verplichting op ons, voortaan het buitenland een deel van onze lopende productie af te staan, in het tweede geval droogt een bron van goederen-voorziening uit het buitenland, voortvloeiend uit de rente van het in den vreemde belegde vermogen, op.

De noodzaak om te woekeren met de schaarse productieve krachten, die ons zijn gelaten, om die zodanig aan te wenden, dat zij uitsluitend voorzien in de allernodigste behoeften, springt bij deze toestand, ook voor den tegenstander van plan-economie in tijden van ruimere voorziening, in het oog. Zonder plan, zonder rantsoenering van het verbruik, zonder regeling van de productie, zou menige voortbrenging van geringere urgentie de voorrang verkrijgen boven wat wij broodnodig hebben, vooral boven de productie van kapitaalgoederen, welke opbrengst men eerst over enige jaren zal kunnen genieten. De verarmde heeft nu eenmaal de neiging, evenals de arme, om het dadelijke bevredigen van wat hij als behoefte voelt, belangrijker te achten dan wat het verschiet hem zou kunnen opleveren, ja, zelfs heeft hij, onder de indruk van de ogenblikkelijke depressie, wellicht geen vrouwen in het verschiet.

Het ligt voor de hand, dat, waar de zaken zo staan, de grondslag voor ieder plan moet zijn een betrouwbaar overzicht van de productiecapaciteit en van de urgente behoeften. Dat overzicht poogt de thans verschenen Eerste Nota over het Welvaartsplan 1946 te geven. Deze Nota, eind Mei 1946 door het Centraal Planbureau in oprichting in definitieve vorm gebracht en als afzonderlijke publicatie uitgegeven, bevat in hoofdzaak de kwantitatieve oriëntering ten aanzien van productievermogen en urgente behoeften van de Nederlandse samenleving, uitgewerkt in de vorm van een nationale boekhouding. In grote lijnen komt deze oriëntering overeen met het nationale budget 1946, dat in de toelichting tot de Rijksbegroting voor dat jaar is opgenomen en o.a. gepubliceerd in „E.-S.B.” van 24 April 1946, blz. 267/68.

Menigeen zal bij het kennismaken van dit nationaal budget 1946 verwonderd zijn, dat wij dat een oriëntering in productievermogen noemen. Het gaat uit van geldinkomens, het volgt de besteding van die geldinkomens. Het is, alsof die geldinkomens gegeven zijn en het Plan beoogt, daaraan een bepaalde wijze van besteding op te leggen.

Wie in het Plan slechts de geldbeweging ziet, waardoor het wordt voorgesteld, heeft nog geen inzicht in de kringloop, waarop wij in de eerste alinea's van dit artikel de aandacht hebben gevestigd. De productiecapaciteit, die ter beschikking staat, bepaalt de maximale productie. Deze, in geld uitgedrukt, dus enkel kwantitatief bepaald, kan worden voorgesteld door het maatschappelijk inkomen. Wanneer de Nota dus uitgaat van geldinkomens, welke grootte gemakkelijker is waar te nemen en te benaderen dan de productie van goederen en diensten, dan bedoelt zij daarmee een schatting te geven van de bereikbare productie. Dit blijkt ook duidelijk uit de wijze, waarop geldinkomens en winsten in § 3 afd. A sub 5 als het voorname element worden gebruikt om het nationaal product te begroten en uit de wijze, waarop die begroting plaats vindt. Wat dit laatste betreft, worden de cijfers van 1938 gecorrigeerd voor de veranderingen in:

- a. de grootte der bevolking, die een beroep uitoefent;
- b. de werkgelegenheid;
- c. de productiviteit van de arbeid;
- d. het prijspeil.

Uit deze opsomming blijkt wel duidelijk de nauwe relatie tussen het geldinkomen, dat uitgangspunt van het nationaal budget lijkt, en de productiecapaciteit. Deze wordt hier gunstig beïnvloed door de toegenomen grootte der bevolking en door de grote behoefte aan allerlei goederen, waardoor de werkgelegenheid haast onbeperkt en de

gedwongen werkloosheid miniem is te achten. Ze wordt echter ongunstig beïnvloed door het grote aantal niet aan de productie deelnemende personen en door de voornog geringe productiviteit van de arbeid, welke bij die van vóór de oorlog sterk ten achter blijft. Een aanzienlijke toeneming van het aantal militairen en van het aantal personen, belast met abnormale controle-, bewakings- en verzorgingsdiensten, doet reeds het effect van de bevolkingsaanwas voor de helft teniet. Een aantal geïnterneerden, dat nauwelijks productief werkt, en een aantal werkonwilligen vormen mede ongunstige factoren. De ontscholing, de geestelijke ontvricting, alsmede de schaarste aan en de desorganisatie van vele bedrijfs-outillages drukken de arbeidsproductiviteit. Een en ander heeft tengevolge, dat het volume van het nationale product in 1946 beperkt zal zijn tot 83 pCt. van wat ons volk in 1938 vermocht voort te brengen. Hierbij is nog geen rekening gehouden met de mogelijkheid, dat door het wegvallen van bepaalde afzetgebieden voor onze export de productiviteit van de binnenlandse productie wellicht niet kan profiteren van het voordeel der internationale arbeidsverdeling.

De Nota onderzoekt nu, aan de hand van budgetstatistieken, de consumptieve behoeften, noodzakelijk voor het op peil houden van het productievermogen, alsmede de investeringen, die voor het behoud en het herstel van het productievermogen onontbeerlijk zijn. En zij komt tot de ontstellende conclusie, dat wij een levenspeil van 74 pCt. van dat van 1938 slechts met behulp van 1 milliard en 800 miljoen gulden buitenlands crediet zullen kunnen bereiken. Zeker, zij opent ietwat betere perspectieven voor volgende jaren. In 1947 zouden we, zonder buitenlands crediet, al iets beter kunnen leven, daarna zou het verder opwaarts gaan, totdat in 1950 het levenspeil van 1938 weer zou worden bereikt. Ten minste, als er geen onvoorziene rampen, geen stakingen, geen oorlogen, geen werelddepressies tussen komen...

Een plan bevat deze Eerste Nota niet. Zij oriënteert slechts, zij geeft een eerlijk beeld van de situatie, dat somber stemt. Zij geeft bovendien schuchter enige denkbeelden aan ter verbetering dier situatie. Die denkbeelden zijn wel zeer tam. De armoede, waarin wij ons bevinden, die door de Nota duidelijk wordt ten toon gesteld, eist inzet van alle krachten tot herstel. Wij mogen niet terugvallen tot het peil van een achterlijk, onontwikkeld volk. Dat behoeft ook niet, mits wij bereid zijn, vijf jaar lang harder te werken en soberder te leven dan wij voorheen gewend waren. Aan die bereidheid ontbreekt nog veel. Prikkelers zijn nodig om de gehele bevolking te brengen tot de tijdelijke offers en de aanzienlijke prestaties, die Nederland er weer bovenop kunnen brengen. De Russen hebben in hun opbouwplan na hun verarming die prikkels weten neer te leggen¹⁾. Zal het Plan, dat op basis van de gegevens van deze Eerste Nota in een in uitzicht gestelde derde nota volgt, zulke prikkels weten te verwezenlijken?

P.

¹⁾ Zie „Hoe Rusland zijn productie-apparaat opbouwde“, in „E.-S.B.“ van 20 Maart 1946, blz. 179/80.

HET NATIONALE WELVAARTSPLAN EN HET BEDRIJFSLEVEN.

De zakenman, tot wiens dagelijksch werk het behoort om zijn gedachten te richten op de functies en de drijfkrachten in het bedrijfsleven, zal bij de lezing van de Eerste Nota over het Nationaal Welvaartsplan 1946 veel tegen komen, dat hem vanzelfsprekend voorkomt. En ook veel, dat hem met een zekere beklemming vervult. Beweringen, die voor hem eigenlijk vanzelf spreken en hem dus haast overbodig zullen toeschijnen, vindt hij bijvoorbeeld in de conclusies, als hij daar op blz. 48 leest:

„De nationale productiviteit moet tot een maximum

worden opgevoerd... naar positieve middelen moet worden gezocht, om de productiviteit binnen de ondernemingen en binnen het economisch leven als geheel te verhoogen”.

Hij zal bij zichzelf denken, dat dat nu juist datgene is, waar hij zich den heelen dag mee zou willen bezighouden, als hij er niet soms werd afgehouden voor dingen, die hij „paperasserij” noemt en die hij als minder belangrijk beschouwt dan zijn hoofdwerk, waar hij ervaring van heeft.

Maar ook wanneer hem wordt meegedeeld, dat de productie dient te worden vergroot, o.a. door:

„propaganda voor intensiever arbeidsscholing, om- en herscholing, het aantrekken van meer arbeidskrachten, rationalisatie en standaardisatie”, zal hij opmerken, dat hij dat wel eens meer heeft gehoord en dat hij daar ook wel eenige inspanning aan heeft gewijd en er ervaring mee heeft opgedaan.

Zijn hart zal opengaan, als hij te lezen krijgt, dat ook de opstellers van het Plan tot de conclusie gekomen zijn, dat de „opheffing, zoover mogelijk, van organisatorische belemmeringen” wenschelijk is en hij zal het geheel eens zijn met den wensch tot „het overschakelen van een deel der ambtenaren naar de particuliere bedrijven” (al zal hij misschien wel eenig bezwaar hebben tegen overschakeling van sommige dier ambtenaren naar zijn eigen bedrijf).

Maar als hij ziet, dat de opstellers van het Plan nog een aantal wenschen in petto hebben, zooals „arbeidersregistratie, een inventarisonderzoek, een goede consumptie-analyse”, en andere zaken, die veel personeel zullen eischen, dan vraagt hij zich toch wel af, waar die over te schakelen ambtenaren vandaan zullen komen.

En wat de verwezenlijking, zoover mogelijk, van een „opheffing van organisatorische belemmeringen” betreft, waaronder hij in zijn eenvoud wellicht vermindering van „paperasserij” zal verstaan, daaromtrent zal de lezing van enkele beschouwingen, zooals die bijvoorbeeld op blz. 40 voorkomen, hem wel met eenige zorg vervullen. Hij krijgt daar dan het volgende te lezen:

„Er dient zorg voor te worden gedragen, dat de investeringsuitgaven, die in het Plan als wenschelijk naar voren zijn gekomen, ook inderdaad geschieden. Niet alleen moeten deze bedragen ter beschikking staan van hen, van wie verwacht mag worden, dat zij deze uitgaven zullen doen, er moet ook een voldoende gezonde economische stimulans zijn tot het uitgeven dezer bedragen voor de overeenkomstige doeleinden.

Dat beteekent allereerst, dat de structuur van het prijzen- en kostenstelsel zoodanig moet zijn, dat een economisch en sociaal aanvaardbare marge tusschen opbrengsten en kosten ontstaat, dat is aan den eenen kant een niet te hooge marge, die tot sociaal onaanvaardbare winsten leidt en tot het verlangen, meer te investeren dan juist is, en aan den anderen kant een marge, die inderdaad eenige ruimte laat en een redelijke belooning voor initiatief en het dragen van risico inhoudt. Het zijn in het algemeen de prijsbeheerschingsvoorschriften, die voor deze marge moeten zorgdragen”.

Na dit gelezen te hebben, zal onze zakenman, die in de practijk wel met geringe resultaten der loonpeil-beheersching en dus ook der prijsbeheersching in aanraking gekomen is, wel vreezen, dat er van die „opheffing van organisatorische belemmeringen” bij het doorvoeren van de bij dezen gedachtengang passende maatregelen wel niet veel komen zal, en evenmin van de vermindering van het aantal ambtenaren.

Wie het bedrijfsleven inderdaad straf wil leiden, moet tot zulke maatregelen komen. Maar onze zakenman heeft gelijk, als hij vreesst, dat hier nog meer „paperasserij” bij noodig zal zijn en dat hem daardoor weer meer zal worden afgenomen van de liefhebberij, die hij had, om zijn volle kracht te geven aan die „opvoering der nationale pro-

ductie", die in de conclusies van het rapport als eerste desideratum wordt gesteld, en die ook zijn lust en zijn leven is. Hij zal, realist als hij is, zich afvragen, hoe zulke voorstellen, als hier worden gedaan, in de praktijk zullen worden ten uitvoer gebracht. Dat hij dit niet vindt, zal hem niet bevredigen. Hij is geneigd, zulke beschouwingen „theorie" te noemen en dat woord heeft voor hem een misprijzen-den klank. Hij leeft nu eenmaal in de wereld van de belangen en de daden, die hij „de werkelijkheid" noemt en hij is gewoon, zoodra hij voor de vraag komt „wat moet ik doen", ook altijd te willen weten „hoe moet ik dat doen"; zonder antwoord op de tweede vraag heeft de eerste voor hem weinig zin, daar zit voor hem de werkelijke moeilijkheid. En die wordt hier, en verder in deze Nota, niet opgelost.

Het is niet alleen in de „conclusies", dat onze zakenman bekende klanken meent te vernemen.

Wanneer hij op blz. 38, nog wel cursief gedrukt, te lezen krijgt: „Niettemin blijkt de economische situatie, waarin ons land tengevolge van den oorlog is komen te verkeeren, wel zorgwekkend te zijn", dan is dat een conclusie, waartoe hij zonder een uitvoerige statistische analyse ook wel was gekomen.

Dat, zooals op blz. 17/18 wordt geponereerd „voorzichtigheid geboden is bij het opnemen van buitenlandse credieten", zal den zakenman, die niet graag bankcrediet opneemt, geen gewaagde bewering voorkomen. Integendeel, het feit, dat het opnemen in 1946 van niet minder dan f 2.000 miljoen aan zulke credieten noodig geacht wordt, zal hem met beklemming vervullen, vooral als hij bedenkt, dat we reeds f 1.000 miljoen opgenomen hebben en dat door de stellers van de Nota zelf een totaalopname van f 6 milliard wel als een maximum beschouwd wordt, waar we het dus voor de komende jaren ook mee zullen moeten doen.

Maar er is meer in het rapport, dat dengene, die zijn leven wijdt aan zaken en wiens gansche denken zich bezig houdt met practisch-economische vraagstukken, zware zorgen moet baren.

Daar is dan in de eerste plaats een aantal getallen, die even zoovele feiten demonstreeren.

Daar is in de tweede plaats de opvatting van de overheidstaak en die omtrent het wezenlijke element in het economisch leven, die blijkens het rapport, bij de makers ervan, en, naar men moet vreezen ook bij hun opdrachtgeefster, de Overheid, bestaan.

Wat de cijfers betreft, zal het hem bijvoorbeeld beklemmen op blz. 12 te lezen, dat de „beschikbare beroepsbevolking" sedert 1938, niettegenstaande een belangrijke vermeerdering der totale bevolking, verminderd zou zijn met 35.000 personen, terwijl het burgerlijk overheids-personeel sedert dien tijd van 242.000 (wat onze zakenman toen al rijkelijk veel vond) gestegen is tot 440.000 en het aantal militairen onder de wapenen van 44.000 tot 125.000, wat wel 150.000 zal worden. Voeg daarbij nog eens slordige 30.000 man voor zulke diensten als H.A.R.K., N.V.H. en bedrijfsorganisaties, dan komt men tot ruim 600.000 menschen, die aan het bedrijfsleven onttrokken zijn. Maar daar komt nog bij een 350.000 leden van de „beschikbare beroepsbevolking", die niet „in het productieproces zijn ingeschakeld" (wat beteekent, dat ze niets productiefs uitvoeren).

Als hij dat leest, verwondert het hem niet, dat de overheidsuitgaven (zonder de overgedragen inkomens) van ruim f 1.000 miljoen in 1938 gestegen zijn tot ruim f 3.000 miljoen in 1946.

Het zal hem maar weinig geruststellen op blz. 36 te vernemen, dat de samenstellers van het rapport uitgaan van de „veronderstelling", dat het burgerlijk overheids-personeel in 1947 met 8 pCt. en in 1948 nog eens met 6 pCt. zal verminderen en de materiele uitgaven der Overheid met 5, respectievelijk 3 pCt. In de eerste plaats „moet hij dat nog zien gebeuren" en in de tweede plaats

zal hij er niet zeker van zijn, dat dat afvloeiende overheids-personeel bijzonder geschikt zal zijn voor het bedrijfsleven.

Hij heeft wel eenige redenen om zulke veronderstellingen voor niet meer te nemen dan in het woord zelf is uitgedrukt, als hij bijvoorbeeld op blz. 33 de veronderstelling leest, dat aan nieuwe investeringen in industrie en landbouw in 1946 een bedrag van f 900 miljoen zal worden besteed, terwijl dan heel laconiek in een noot onder dezelfde bladzijde staat, dat sedert Februari 1946 gebleken is, dat dit investeringsbedrag o.a. als gevolg van moeilijkheden bij den invoer „zeer aanzienlijk lager zal zijn dan 900 miljoen gulden". Wanneer hij dan nog hoort, dat professor Tinbergen in een persconferentie op 28 Juni gezegd heeft: „Helaas moet geconstateerd worden, dat de productie tegenvalt en de 80 pCt. van het 1938-niveau zeker niet gehaald zal worden", dan is het hem niet kwalijk te nemen, als hij het wel wat gewaagd vindt om op zulke veronderstellingen praktische maatregelen te baseeren.

Hij weet uit zijn dagelijksche ervaring, dat ieder slecht gefundeerd besluit en iedere foutieve maatregel hem geld kost en zijn zaak schade doet; daarom is hij voorzichtig geworden. Hoeveel te meer moet dit gelden, waar het zoo ontzaglijk veel grootere belangen geldt en zooveel ingewikkelder vraagstukken betreft, zooals die bij de leiding van het geheele bedrijfsleven aan de orde zijn.

Dat alles zal hem met zorg vervullen en hij zal wel van oordeel zijn, dat de onrustbarende gegevens, die blijkens het rapport, bij de Overheid bekend zijn, in eenvoudigen vorm moesten worden bekend gemaakt. Onze zakenman zal gaarne den wensch onderschrijven, dien hij vindt op blz. 49:

„In een soberheids-campagne, gesteund door publicatie van economische gegevens, worde aan de bevolking uiteengezet, hoezeer nog de uiterste zuinigheid met alle goederen geboden is."

(Hier ligt een taak, niet alleen voor de Regeering, maar ook voor de politieke partijen, wier taak het is de publieke opinie voor te lichten. Wie durft het aan?)

Maar om dat in te zien had onze zakenman met zijn „feeling" voor economische realiteiten eigenlijk geen Planbureau noodig; als hij er cijfers voor noodig heeft, had het Centraal Bureau voor de Statistiek hem die wel kunnen verschaffen.

Wat nu betreft de opvatting van de taak der Overheid ten opzichte van het bedrijfsleven, zooals die uit het rapport naar voren komt, zoo zal onze zakenman weinig resultaat verwachten, van wat men zou kunnen noemen een mechanische of technische beschouwingwijze.

Voor hem is de maatschappij, mitsgaders het bedrijfsleven, dat een der organen ervan is, toch in waarheid geen mechanisme, maar een organisme, dat leeft en groeit of vervalt naar eigen wetten, die onder andere in de psychische eigenschappen van de menschen, die er de elementen van vormen, gedetermineerd zijn. Nu lezen we bijvoorbeeld op blz. 8, dat men de ontwrichting als gevolg van den oorlog kan omschrijven als:

- a. verliezen aan bevolking, arbeidskracht, *zowel quantitatief als kwalitatief*;
- b. verlies aan grond;
- c. kapitaalverliezen.

En dan worden de kapitaalverliezen „economisch gesproken de belangrijkste" genoemd.

Hier nu hebben we te doen met een misvatting, die ten grondslag ligt aan den gedachtengang van velen, die meenen langs technisch-organisatorischen weg een maatschappij te kunnen construeeren.

Want kwalitatieve arbeidskracht, dat is de uitzonderlijk menschenlijke kracht, die zich manifesteert in den gespannen *wil* om te arbeiden. Arbeiden niet enkel in den zin van fysieke bezigheid, maar bovenal in den zin van geestelijken arbeid, die bestaat in het gebruiken van

het den mensch gegeven intellect om overgeleverde en verkregen kennis en ervaring toe te passen, om te leiden, te coördineeren, te bouwen, niet alleen voor zichzelf en voor het heden, maar ook voor de groep, waar men toe behoort en voor de toekomst. Deze wil, toegerust met de kennis en ervaring, die in de groep en in den persoon aanwezig is, is het „productiemiddel” bij uitnemendheid. Zonder die wilspanning, zonder die kennis en ervaring is alle materieel kapitaalgoed onvruchtbaar en waardeeloos.

Dat die wil geen vast gegeven is, dat hij verslappen kan, dat de spanning kan dalen, dat heeft de na-oorlogse periode ons laten zien. Daar ligt het belangrijkste verlies. De dragers van dien wil, zij, in wie die spanning het sterkst aanwezig is, toegerust met kennis en ervaring, vormen het „economisch waardevolste”, wat onze samenleving bezit; het zijn de trouwe vaklieden bij het werk met de handen, en, meer gequalificeerd, bij alles wat leidende functie is in den ruimsten zin des woords.

Men kan zich niet een groep van primitieven, zeg Australische inboorlingen, voorstellen, die, al is het met de beste productiemiddelen, maar zonder dien wil en ervaring, in één of enkele geslachten een materieel welvarende samenleving zouden opbouwen. Men kan zich zeer wél een groep voorstellen, waarin wél die wil en ervaring aanwezig is, die met een minimum aan kapitaalgoederen in korten tijd zulk een samenleving kan opbouwen, zooals nog luttele jaren geleden de uit Rusland uitgeweken Doopsgezinden het in de onvruchtbare en eenzame Gran Chaco van Paraguay hebben gedaan.

Het groote gevaar van onzen tijd voor het herstel der welvaart (en niet alléén der welvaart) is de verslappung van dien wil en het te loor gaan van die ervaring. Het is een taak der sociale psychologie om te onderzoeken, door welke omstandigheden die wilspanning wordt bevorderd, dan wel versmoord of afgeleid op andere objecten dan die van den productieven, leidenden, coördineerenden en scheppenden arbeid. Een mechanische opvatting van de samenleving en van de krachten, die haar drijven, zou hier noodlottige gevolgen hebben als ze in „maatregelen” werd verwerkelijkt, die de levende werkelijkheid miskennen en slechts rekening houden, met wat in abstracto en vanuit een bepaalde opvatting „gewenscht” wordt geacht.

De zakenman, dien wij in den beginne ten tooneele voerden, is zich dit alles meestal niet duidelijk bewust. Maar zijn dagelijksche ervaring heeft toch wel iets van deze waarheid in zijn onderbewustzijn tot hem gebracht en het is waarlijk niet enkel zijn „eigenbelang”, dat hem een zekere beklemming doet gevoelen, als hij hoort van overheidsmaatregelen, die zulk een planmatige regeling der samenleving op het oog hebben.

Het gaat hier nu niet meer, zooals in Thomas Morus' tijd, om het opstellen van een „Utopie” — het gaat in het huidige stadium om de verwezenlijking der plangedachte door een Overheid, die bekleed is met een macht, zooals nog nimmer in de geschiedenis der menschheid is vertoond, zelfs niet onder de meest absolute monarchieën.

Hoe zal die Overheid van die macht ten opzichte van het bedrijfsleven gebruik maken, hoe zal ze de door haar Planbureau ontworpen plannen tot daadwerkelijke uitvoering brengen?

Dat blijkt niet uit het rapport; het behoort ook strikt genomen niet tot de taak van het Planbureau, al zal het op den duur moeilijk zijn plannen te ontwerpen zonder de middelen tot uitvoering ervan aan te geven.

Wat we er in de practijk van gezien hebben, maakt het ons wel duidelijk, dat er voor de uitvoering van zulke plannen van het bedrijfsleven, als die van overheidswege geschiedt, een zeer omvangrijk apparaat voor uitvoering en controle noodig is, dat dan toch altijd nog maar gebrekkig werkt. Zoo is het de Overheid tot nu toe niet gelukt de loonen op de door haar oorspronkelijk wensche-

lijk geachte hoogte te houden, ze heeft dat blijkbaar niet in handen. En daarmee raakt ook de prijzencontrole op het hellende vlak.

In het rapport zelf wordt op blz. 47 gesproken van „overwegend psychologische bezwaren”, die tegen enkele, uit zuiver economisch oogpunt wenschelijke, maatregelen zouden rijzen. Er is daarbij gedacht aan gedwongen tewerkstelling, verlenging van den arbeidsduur, aantrekken van buitenlandsche arbeidskrachten, en, wonderlijkerwijze, ook „stimuleering van de productie door winstdeeling en medezeggenschap”. Wellicht is bij het laatste gedacht aan psychologische bezwaren van de zijde der ondernemingsleiders, terwijl bij de eerste drie wel aan bezwaren van de zijde der arbeiders zal zijn gedacht.

Het is te verwachten, dat ook bij de uitvoering van andere maatregelen ter uitvoering van de plannen van overheidswege zulke psychologische bezwaren zullen rijzen, die, als ze algemeen zijn, een verslappung van den wil tot productie of een omlegging van dien wil op andere doeleinden tengevolge zouden kunnen hebben.

Het zal een uiterst moeilijke taak zijn, om vormen te vinden, waarbij die „psychologische bezwaren” tot een minimum worden teruggebracht. Dat daarbij op de medewerking van de leiders van het bedrijfsleven en op die der arbeiders een beroep zal moeten worden gedaan, spreekt, dunkt ons, vanzelf. Zonder die van harte en vrijwillig gegeven medewerking, zal, naar wij vreezen, de in de allereerste plaats noodzakelijke vergrooting van de arbeidsproductiviteit eerder worden tegengegaan dan bevorderd. Het schijnt ons toe, dat voor de Overheid hierbij minder een direct ingrijpen dan wel een voorzichtig leiding geven de aangewezen weg is.

S. H. STOFFEL.

PLAN EN OVERHEID.

Het Plan als werkprogramma.

De gezichtspunten, van waaruit het concept-plan 1946 kan worden bekeken, zijn vele. Zij hebben grootendeels betrekking op den inhoud en op de mogelijke gevolgen van de uitvoering. Men kan het Plan echter ook zien als hulpmiddel voor de leiding, als werkprogramma. Men kan het uitgestippelde beleid buiten beschouwing laten, en de vraag stellen, in hoeverre dit Plan als organisatorisch hulpmiddel er toe kan bijdragen de overheidstaak beter uit te voeren.

Blijkbaar verwacht de Regeering er in dit opzicht nogal iets van. Zij verwacht in de eerste plaats een coördinatie van de werkzaamheden van de diverse economische departementen — thans Financiën; Landbouw, Visscherij en Voedselvoorziening; Economische Zaken; Verkeer; Openbare Werken en Wederopbouw; en in sommige opzichten Buitenlandsche Zaken, Overzeesche Gebiedsdeelen en Sociale Zaken¹⁾. In de tweede plaats vervanging van een incidenteel door een systematisch ingrijpen. Tenslotte verwacht zij een doelmatiger beheer. Anders uitgedrukt verwacht de Regeering van het Plan een uniformer, een systematischer en een doelmatiger economisch beleid. Het is goed aanstonds vast te stellen, dat men de verwachtingen dienaangaande vooral niet te hoog moet spannen. De verbrokkeling van het economisch beleid over een vijftal departementen, ieder onder leiding van een zelfstandigen Minister, vereischt een coördinatie, die de Ministerraad of de Economische Raad daaruit lang niet kan opleveren. Het vraagstuk van de samenwerking tusschen de economische departementen, en van de verdeling van de bevoegdheden onder deze, kan niet worden opgelost door een adviesinstantie. Deze kan ten hoogste zeggen, dat iets gedaan moet worden, maar de leiding zal het

¹⁾ Memorie van Toelichting bij de voorbereiding van de vaststelling van een Nationaal Welvaartsplan.

moeten doen. De coördinatie van de economische departementen loopt derhalve via de gezamenlijke leiding van deze departementen. Zoolang deze ontbreekt, blijft deze coördinatie onvoldoende. Iedere andere oplossing — ook het Welvaartplan — is een lapmiddel. Hiermede wil ik allerminst zeggen, dat aan het Plan iedere coördinerende werking moet worden ontzegd. Maar er schuilt slechts weinig overdrijving in de bewering, dat van het Plan niet veel meer terecht zal komen dan de leiding van het ambtelijk apparaat er van terecht kan brengen. Zij kan van de plannemakende ambtelijke organen adviezen verwachten, maar ook niet meer. De beslissing en de uitvoering zijn haar eigen taak. Het doel van dit artikel is derhalve na te gaan, in hoeverre de adviezen, die zijn samengevat in dit concept-plan 1946, kunnen worden gebruikt als werkprogramma door de economische departementen.

Het is billijk de eischen voor de eerste maal niet te hoog te stellen. Wie te maken heeft, gehad met het opmaken van een eenigszins uitvoerig werkprogramma, weet, dat dit steeds een heksentoe is. Bij den eersten opzet moet men zich meestal troosten met de gedachte, dat men al doende leert.

Het is overigens een verdienste van het Centraal Planbureau, dat het den durf heeft gehad een Plan in te dienen, waarvan het zelf wist, dat het op vele punten onvolledig was. Ambtelijk bezien is dit een niet geringe durf. Het is een bewijs van een juist inzicht in de methode, die de „planner” moet volgen. Hij moet namelijk zorgen, dat zijn Plan op tijd gereed is. Dit beteekent, dat hij veelal een evenwicht moet scheppen tusschen de kwaliteit van zijn Plan en den beschikbaren tijd. Wil hij op tijd klaar komen, dan moet hij meestal concessies doen aan de kwaliteit. De concurrentie tusschen de kwaliteit van het gepresteerde en den tijd, waarin het werk moet worden opgeleverd, is in het ambtelijk apparaat lang niet zoo groot als wenschelijk zou zijn. Deze strijd tusschen kwaliteit en kwantiteit is zoo eenzijdig beslist ten gunste van de kwaliteit, dat juist in de traagheid van het ambtelijk apparaat, die onvermijdelijk het gevolg is van de opvoering van de kwaliteit van het werk, een van de grootste gevaren voor het Plan schuilt.

Doorwrochttheid en tempo.

„Bureaucratic management is the method applied in the conduct of administrative affairs, the result of which has no cash value on the market”, schrijft Von Mises in zijn lezenswaardig boek „Bureaucracy”. De onmogelijkheid om aan de regeerdaden van de Overheid een geldswaarde toe te kennen, en de daaruit voortvloeiende onmogelijkheid om bij het bestuursapparaat kosten en opbrengsten tegenover elkaar te stellen, vormt inderdaad de grondoorzaak van een van het beheer der ondernemingen afwijkend bureaucratisch beheer.

Het is waar, dat ook zeer groote ondernemingen bureaucratische neigingen toonen, maar waar neemt men deze waar? Niet aan de peripherie, waar goederen worden verkocht en gekocht, waar een constante aanraking met de markt is. De bureaucratie steekt haar kop op in het hoofdkantoor, waar vele diensten aan de andere onderdeelen worden verleend, die niet op geld kunnen worden gewaardeerd, en die zich derhalve aan den rentabiliteitsmaatstaf onttrekken. De meening van de Regeering: „Ook voor bureaucratie, die eerst dreigt te ontstaan (zowel bij organen van de Overheid als van het bedrijfsleven), wanneer maatregelen met behulp van groote apparaten moeten worden uitgevoerd, bestaat dus bij het Centraal Planbureau geen gevaar”²⁾, kan dan ook moeilijk worden gedeeld. Ieder ambtelijk apparaat, ongeacht den omvang, werkt op bureaucratische wijze. Een automatisch optredende prikkel tot verhooging van de doelmatigheid is er niet.

Het is eveneens waar, dat door middel van kosten- en

prestatievergelijkingen ook in het ambtelijk apparaat een toets voor de efficiëncy kan worden verkregen; een weg, die het bedrijfsleven ook meer en meer inslaat. Maar hierbij gaat het, hoewel ook dit middel moet worden benut, maar om bepaalde sectoren van de werkzaamheid van de Overheid. Het cardinale verschil blijft evenwel, dat beleid en beheer van een onderneming door middel van de verkoopprijzen op de markt steeds worden geconfronteerd met beleid en beheer van andere ondernemingen, waarbij de koopers als jury fungeren. De doelmatigheid van het ambtelijk apparaat is niet aan een dergelijke automatisch optredende beoordeeling onderworpen. Voorzover zij kan plaats vinden, heeft zij betrekking op slechts een deel van het ambtelijk apparaat en moet zij worden geïnitieerd; en in deze initiatieven is het bestuursapparaat niet sterk.

Wat voor de ambtelijke organisatie geldt, geldt ook voor den ambtenaar. Zijn prestatie is slechts zelden meetbaar. Het gevolg hiervan is, dat, wanneer hij eenmaal een positie heeft, zijn bevordering en salariering in slechts verwijderd verband staan tot zijn prestaties. Ook aan den individueelen ambtenaar kan veelal door een betere opdrachtgeving en door het invoeren van een systematische controle een straffere leiding worden gegeven. Maar ook dit eischt een initiatief, dat de krachten van het ambtelijk apparaat tot heden te boven gaat. Op één aspect van het werk van den ambtenaar treedt echter een automatische controle op. Voornamelijk als gevolg der critische instelling van een deel van de lieden, welke betrokken zijn bij een beleidsbeslissing van de Overheid, is de critische beoordeeling van de kwaliteit van het werk van de Overheid veelal zeer scherp. Hierbij mogen geen fouten worden gemaakt, want iedere fout kan den Minister een ingezonden stuk, een telegram, een adres, of een vraag in de Kamer bezorgen. Dat het werk niet op tijd klaar komt, is niet zoo erg; indien er fouten of onvolledigheden in zitten, kan dit echter desastreus zijn. In het ambtelijk apparaat heerscht dus een mentaliteit en wordt dientengevolge een werkmethode toegepast, die lijnrecht ingaat tegen die van den „planner”. De laatste moet zijn Plan op tijd klaar hebben, ook wanneer er misschien nog wat op aan te merken valt.

Wanneer men zich afvraagt, of het Centraal Planbureau er in is geslaagd ondanks de onvermijdelijke traagheid van het ambtelijk apparaat op tijd gereed te zijn met het concept-plan 1946, dan kan deze vraag niet bevestigend worden beantwoord. Ook niet indien men deze eerste proeve zeer welwillend beschouwt. Ik wil met deze critiek allerminst zeggen, dat aan dit concept-plan waarde zou moeten worden ontzegd. Ook is het de vraag, of het Centraal Planbureau hiervoor blaam treft.

Het late tijdstip van indiening heeft het centrale Plan als werkprogramma voor 1946 sterk aan waarde doen inboeten. Blijkens de opdracht had het Plan moeten dienen tot richtsnoer voor de groote lijn van het in 1946 te voeren beleid, dat wil zeggen, dat uit de groote lijn de detailmaatregelen zouden moeten worden afgeleid. Het concept is echter eerst in Februari 1946 aan den Ministerraad aangeboden. Zonder in uitvoerige beschouwingen te treden, kan gerust worden gezegd, dat voor een concretiseering van een centraal economisch Plan — deze concretiseering gaat op zijn minst over drie schijven, waarop ik nog nader inga — vier tot vijf maanden noodig zijn. Waar het Plan gereed moet zijn voor het begin van het jaar, had dit Plan dus theoretisch gesproken uiterlijk eind Augustus klaar moeten zijn inplaats van Februari van het volgend jaar. Dit verschil is te groot om het geheel aan aanloopmoeilijkheden te wijten. De vraag moet worden gesteld, of het bij de bestaande verhoudingen in het ambtelijk apparaat mogelijk is een centraal Plan op tijd klaar te hebben en door te voeren. Vroegere ervaringen op het gebied van één der departementen zijn niet bemoedigend. In den regel kwam het Plan pas gereed na afloop van de periode, waarop het betrekking had. Voor ieder begin is een dosis optimisme een vereischte. Maar het schijnt rijkelijk optimistisch van

²⁾ Memorie van Toelichting e.g.

het Centraal Planbureau om de moeilijkheden, die het naar aanleiding van deze concretisering heeft ondervonden, in zijn Eerste Nota onder het hoofd „Overgangsmoeilijkheden” (blz. 9) te plaatsen.

De zwakke coördinatie in het ambtelijk apparaat.

Een tweede groep gevaren voor het Plan doemt op als gevolg van de zwakke coördinatie in het ambtelijk apparaat. Hiervoor kunnen verschillende oorzaken worden aangewezen.

In de eerste plaats de omvangrijkheid. Naar schatting telt het rijksapparaat een 125.000 ambtenaren, hetgeen per departement neerkomt op een kleine 10.000. De voor ieder der departementen nog zeer gevarieerde taak, en de noodzakelijke versnippering hiervan over functioneel opgebouwde onderdelen, stelt begrijpelijkerwijze aan de leiding zeer hoge eischen. Deze eischen worden nog verzwaaard door het bureaucratische karakter van het apparaat. Het verband tusschen prestatie en belooning is niet eng, dus dat tusschen overheidsbelang en privébelang van den ambtenaar evenmin. De ambtelijke leiding moet dus groote initiatieven ontwikkelen bij haar beheerswerk, maar een maatstaf voor de beoordeling van de doelmatigheid van dit beheer ontbreekt haar. Hier komt nog bij, dat het moeilijk is voor ambtelijke posities capabele leiders aan te trekken; afgezien van de lage salariering voeldt dit type menschen zich meestal niet aangetrokken tot deelneming in een collectieve activiteit, waar het in het ambtelijke meestal om gaat, maar streeft het naar individueele activiteit. Nog moeilijker is het, dergelijke menschen te houden. Door de in het ambtelijk apparaat steeds bestaande neiging naar de middelmaat — een gevolg van het geringe verband van prestatie en belooning — worden de zeer goeden grootendeels afgestooten, terwijl de middelmatigen blijven.

Voor den economischen sector van het overheidsbeleid komt hier nog bij, dat het economisch beleid over een vijftal departementen versnipperd is. Hierdoor is de coördinatie van deze departementen moeilijk; in vele gevallen zoo moeilijk, dat de leiding haar niet aankan. Nu leidt iedere verdeling van een taak onvermijdelijk tot desintegratie. De euvele gevolgen hiervan kunnen slechts worden opgevangen door een steeds straffere leiding al naarmate de taak over meer organisatorische onderdelen wordt verdeeld. Het noodlottige in de ambtelijke organisatie is echter, dat door de uitbreiding van de overheidstaak de desintegratie in doorsnede krachtiger is dan de coördinatie. Als gevolg van de zeer zelfstandige positie van ieder der Ministers berust de coördinatie van de economische departementen grootendeels op vrijwilligheid. De mate, waarin zij deze vrijwilligheid toonen, hangt nog voor een groot deel af van hun hoofdamttenaren. Vooral bij de mammothdepartementen, waarvan er in den economischen sector verschillende zijn, kan de Minister enkel de zeer groote lijnen kennen van het werk, dat in zijn departement wordt verricht. Vergeleken bij het meerendeel van zijn hoofdamttenaren is hij ten aanzien van beheersvraagstukken leek, waardoor zijn afhankelijkheid van die hoofdamttenaren meestal groot is. Hierdoor wordt het standpunt van den Minister in den Ministerraad veelal sterk bepaald door de visie van zijn hoofdamttenaren, die lang niet altijd de zijne zou zijn, indien hij alle details zou kennen. Men mag hieruit niet afleiden, dat het meerendeel der hoofdamttenaren zich opzettelijk tegen samenwerking met anderen zou kanten. Maar de voortdurende behartiging van een bepaalden sector van het economisch beleid veroorzaakt welhaast onvermijdelijk een overschatting van het belang van dien sector. De Minister wordt gezien als de man, die het belang van dit onderdeel moet verdedigen tegen mogelijke inbreuken hierop door andere — in zijn oogen, en dus naar zijn meening ook in de oogen van zijn Minister — geringere belangen. „Coördinatie en interdepartementaal overleg”, aldus de Regeering in haar Memorie van Toelichting, „zijn nog niet in voldoende

mate aanwezig en kunnen nimmer het beoogde doel bereiken. . . .”. Of door de instelling van een Centraal Planbureau dit doel dan wel kan worden bereikt betwijfel ik, zooals reeds werd uiteengezet, sterk. Deze geringe coördinatie is een kwade omstandigheid voor het doorvoeren van een veelomvattend Plan, dat immers niets anders is dan een werkprogramma voor de leiding. Is de leiding niet voldoende, dan loopt de doorvoering van ieder werkprogramma gevaar. En niet alleen de doorvoering. Ook de samenstelling van het werkprogramma kan reeds tot de onmogelijkheden gaan behooren.

Ieder werkprogramma veronderstelt een straffe leiding, die de gemeenschappelijke taak over de onderdeelen van de organisatie verdeelt. Dit geschiedt meestal door middel van richtlijnen. Het is goed, aan de hand van eenige voorbeelden, na te gaan, wat deze verdeling beteekent. Het Plan 1946 heeft o.a. als conclusie: de uitvoer dient met inbegrip van het saldo der diensten f 1,0 milliard te bedragen³⁾. In het uitgewerkte Plan, zooals dit door het Centraal Planbureau aan den Ministerraad moet worden voorgelegd, behoort een opsomming voor te komen van de bijdrage van ieder van de economische departementen tot dezen uitvoer. De voornaamste deelhebbers zullen wel zijn Economische Zaken en Landbouw, Visscherij en Voedselvoorziening. Bij aanvaarding van het Plan neemt ieder van deze Ministers dus op zich, te trachten zijn aandeel te leveren. Het departement van Economische Zaken — om mij hiertoe te beperken — moet door zijn afdeling Planning nu doen nagaan, hoe deze exportplicht over de verschillende Rijksbureaux moet worden verdeeld. De afdelingen Planning of Programma, of hoe zij ook mogen heeten, van ieder van de in aanmerking komende rijksbureaux moeten vervolgens weer nagaan, welke onder haar bevoegdheid ressorteerende producten voor dezen export in aanmerking komen. Wanneer vervolgens bijv. het Rijkstextielbureau dezen export o.a. denkt te kunnen halen uit den uitvoer van eindproducten van katoen, dient het een productieprogramma op te stellen en wellicht nog bepaalde fabrikanten of groepen fabrikanten aan te wijzen. Volgt men van het Centraal Planbureau uit den Minister van Landbouw, Visscherij en Voedselvoorziening dan komt men eveneens bij nog twee plannende schakels, namelijk het Directoraat-Generaal voor de Voedselvoorziening en het hoofdbedrijfschap of het bedrijfschap. Ieder van deze schakels eischt overleg bij het voorbereiden van het plan en moet richtlijnen formuleeren bij de uitvoering. Het werkprogramma komt dus door een collectieve, functioneel gedecentraliseerde activiteit tot stand. Bovenaan worden de globale richtlijnen gegeven, iedere lagere trede in de hiërarchie concretiseert, totdat uiteindelijk het actieve ingrijpen door het overheidsapparaat geschiedt. In het economische deel van het ambtelijk apparaat met wellicht 80.000 ambtenaren vereischt deze wijze van werken uiterst straffe coördinatie. Wat moet men hiervan verwachten, wanneer op de eerste bladzijde van de „Eerste Nota over het Nationaal Welvaartsplan 1946” de verzuchting wordt geslaakt, dat het Planbureau zich voor niet geringe moeilijkheden zag geplaatst met als eerste „alle contacten, die op den duur noodig zijn, konden nog niet worden gelegd, omdat het C.P.B. nog niet officieel geconstitueerd is”. Wel een merkwaardig symptoom van gebrek aan gezindheid tot samenwerking. Het voorloopig verslag naar aanleiding van het voorstel inzake de vaststelling van een Welvaartsplan geeft begrijpelijkerwijze grootendeels uitersten weer. Een opmerking als „De overtuiging bestaat, dat deze lichamen — de rijksbureaux — zich hebben ontwikkeld als Staten in den Staat en dat zij een eigen politiek voeren eventueel dwars tegen de departementale instanties in” heeft evenzeer een korrel — en wellicht zelfs een schep — zout noodig, als de meening van andere leden, dat door het aantrekken van figuren uit het

³⁾ „Eerste Nota over het Nationaal Welvaartsplan 1946”, par. 12 A 3. (blz. 48).

bedrijfsleven en door veel te reizen „een juiste en efficiënte werking van het bureau” is gewaarborgd. Met de Rijksbureaux valt het wel wat mee. En met de efficiënte werking van het Planbureau zie ik het zwart in, indien deze moet komen van de vele reizen en van de van buiten af aange trokken ambtenaren; de Londensche ervaring schijnt te leeren, dat deze menschen, indien zij op groote schaal worden aangetrokken, binnen zeer korten tijd „ergere ambtenaren” worden dan de gewone ambtenaren. Maar de gedachte van veel leden, die door het geheele Verslag heen loopt, dat namelijk de invloed van het Planbureau wel eens geheel anders kan zijn dan de Regeering zich voorstelt, is het overwegen waard. In plaats van een coördineerende werking te hebben, kan het Planbureau ook steriel worden. Indien namelijk de organisatie van de departementen niet in staat is het werk van het Planbureau op te vangen. Zelfs is het mogelijk — dit kan gebeuren, indien het bureau expansief wordt —, dat het de bestaande samenwerking nog slechter maakt. Hoe het ook zij, de opstelling en de uitvoering van het Plan eischen een coördinatie, die er nog niet is.

De tegenstelling planning-uitvoering.

Benadeelen de twee genoemde omstandigheden de opstelling en de uitvoering van een uitgebreid economisch Plan, daarnaast staat vrijwel ieder plannend makend orgaan bloot aan een gevaar, dat het Planbureau zelf aantast. Het is namelijk een bekend feit, dat er tusschen een staforgaan, waarvan het Planbureau er één is, en tusschen de uitvoering vrijwel steeds een zekere spanning heerscht. Dit is volkomen begrijpelijk. Zolang deze spanning zich slechts demonstreert in een goedwillende critiek, en het Planbureau ondanks zijn bijnamen als braintrust, geleerden en dergelijke, zijn werk goed kan verrichten, kan deze spanning geen kwaad. Indien echter de moeilijke coördinatie van Planbureau, researchbureau of welk stafbureau met de uitvoerende trappen niet voldoende is, met het gevolg dat de één den ander overheerscht, schiet de organisator zijn doel voorbij. Wordt het Planbureau steriel, dat wil zeggen, hebben zijn adviezen geen waarde meer voor de te volgen politiek, dan kan hij er evengoed zonder. Gaat het Planbureau daarentegen op den stoel van de uitvoering zitten, dan ontstaat een dubbele bij de uitvoering, waardoor de plannende functie zwakker wordt.

Gevaarlijker acht ik vervolgens de deelneming van het Centraal Planbureau aan bestuurstaken, die zuiver liggen op het terrein van bepaalde departementen. De Eerste Nota noemt er enkele: de prioriteitscommissie wederopbouw en de commissie kapitaalverkeer, die respectievelijk tot Openbare Werken en Wederopbouw en tot Financiën behoren. En dit zijn slechts enkele van de steeds talrijker wordende. Ook worden enkele taken genoemd, die zuiver tot het terrein van de vakdepartementen behoren, waarvan men den indruk krijgt, dat het Centraal Planbureau deze op zijn programma heeft; bijvoorbeeld de bestudeering van de in- en uitvoerprogramma's naar goederensoorten, en van het investeringsprogramma van de spoorwegen. Hierdoor gaat de „planner” voor de Regeering op den stoel van den uitvoerder of van den „planner” van één der Ministers zitten. De schade, welke hierdoor ontstaat, is groot. In de eerste plaats schiet er minder tijd over voor zijn eigenlijke werk. Daarnaast vertroebelt hij de samenwerking met de departementen, want hij steekt zijn neus in zaken, waarmede hij functioneel niets te maken heeft. Bovendien wordt hij eenzijdig. Dit laatste is wellicht nog het grootste gevaar. De Eerste Nota geeft sterk den indruk, dat vooral met het Departement van Openbare Werken en Wederopbouw, en met het vroegere Departement van Handel en Nijverheid een intensievere samenwerking aanwezig is dan met de andere.

Slot.

Het Welvaartsplan is het zeker waard eenige suggesties

tot verbetering te doen. In de eerste plaats — om bij het laatste gevaar te beginnen — Centraal Planbureau, blijf plannen. Laat u niet overhalen om voor lagere organen te gaan plannen, dat moeten zij zelf doen. Er moet aan het licht komen, wie het niet kan en wie daardoor een sector van het economisch beleid in gevaar brengt. Laat u evenmin overhalen, hoe verleidelijk het ook is, om op den stoel van den uitvoerder te gaan zitten. Uw taak is het een centraal Plan op te leveren, dat kan dienen als leidraad voor de te voeren politiek, en wel als leidraad voor den Ministerraad. Het dient dus groote lijnen te bevatten, maar daarnaast de groote lijnen voor ieder der economische departementen. Na goedkeuring door den Ministerraad moet ieder der betrokken Ministers zijn planafdeeling ter nadere concretiseering een aantal richtlijnen op tafel leggen. Deze richtlijnen geeft het concept-plan in geenen deele. Wellicht gaan de nadere concretiseeringen in deze richting, maar de conclusies van het eerste concept zijn voor direct gebruik te globaal. Wat meer dan tot nu toe in het concept-plan tot uitdrukking zal moeten komen, is de taakverdeling tusschen de economische departementen. Het is niet voldoende om te zeggen, dat op de overheidsuitgaven zooveel mogelijk moet worden bezuinigd. Een centraal Plan behoort te zeggen, dat er zoo en zooveel milliard moet worden bezuinigd. Daardoor krijgt de minister van Financiën een concrete opdracht. Evenmin is het voldoende om vast te stellen, dat de invoer f 2,8 milliard moet bedragen en de uitvoer f 1 milliard. Noodig is, dat ieder der departementen weet, voor welk bedrag het mag invoeren en welk bedrag aan uitvoer het moet opleveren. Zonder deze taakstelling blijft het Plan in de lucht hangen. Zonder deze taakstelling is het niet mogelijk, de oorzaak van de afwijkingen op te sporen en dreigt het gevaar, dat bij een ongunstige ontwikkeling sluitposten worden geschapen, waarvoor niemand verantwoordelijk is.

Waarop komen deze suggesties neer? Eigenlijk vormen zij een pleidooi voor een zuiverdere plaatsing van de verantwoordelijkheid in het ambtelijk apparaat. Het vervaardigen van een alles omvattend economisch Plan, dat op tijd gereed is, acht ik voorshands niet mogelijk. Indien echter het Centraal Planbureau zich bij zijn taak houdt, en dus zorgt, dat de Regeering de beschikking heeft over een Plan, dat al dan niet gewijzigd een taakstelling inhoudt voor ieder der economische departementen — een taakstelling, waarin ook de tijd is bepaald —, dan zal de drang naar het op tijd concretiseeren van dit globale Plan toenemen. Deze steeds verder geplaatste taakstelling, die tot voorwaarde heeft een leiding, die hier bovenop zit, is echter ook vrijwel de eenige mogelijkheid om het Plan op te stellen en uit te voeren.

Hoewel het eerste concept hiervan nog ver af is, werkt de tijd vermoedelijk mee. Geleidelijk zal ervaring worden opgedaan, eveneens geleidelijk zal de overheidstaak op economisch gebied inkrimpen, waardoor het opstellen en het uitvoeren van een Plan gemakkelijker wordt.

Dr. A. WINSEMIUS.

DE FINANCIËLE EN MONETAIRE ASPECTEN VAN HET PLAN, GEZIEN IN HET LICHT VAN HET „NATIONALE BUDGET”.

Inleiding.

Aan de financiële en monetaire aspecten van het Nationale Welvaartsplan — met name voorzover betreft de handhaving, resp. de totstandbrenging van het evenwicht tusschen de geschatte investeringen en de daarmede corresponderende besparingen — zijn in de in dit nummer besproken Nota, onder het hoofd „Eischen van monetair en financieel evenwicht” (blz. 38 t. e. m. 41)

slechts enkele korte opmerkingen gewijd. Niettemin — of wellicht juist daarom — kan een nadere beschouwing van deze zijde van het vraagstuk in het kader van dit nummer niet gemist worden.

Bij een zoodanige beschouwing is het doelmatig om tot uitgangspunt te nemen de gegevens, welke zijn vervat in het zoogenaamde „Nationale Budget”, dat reeds vóór de publicatie van de onderhavige Nota — zij het met enkele geringe afwijkingen in de cijfers — het licht heeft gezien als bijlage A bij de ontwerp-Rijksbegroting voor het jaar 1946, en waaraan bij die gelegenheid in de kolommen van dit tijdschrift ook reeds de noodige aandacht is besteed¹⁾. Op enkele der desbetreffende beschouwingen zal hieronder nader worden teruggekomen. Ter wille van de overzichtelijkheid is het Nationale Budget, zooals het in de thans besproken Nota voorkomt, op blz. 486/7 van dit nummer opnieuw in zijn geheel afgedrukt. Bij de behandeling van de verschillende posten zal hiernaar telkens met nummer en letter worden verwezen. De bijbehorende grafiek treft men aan op blz. 478.

Nationaal inkomen, consumptie, besparingen, investeringen en kapitaalimport.

De getallen, waarop het voor de hier volgende beschouwingen vooral aankomt, zijn die, welke de verhouding weergeven tusschen (A) het totale nationale inkomen, (B) de totale consumptie, (C) de totale netto-besparingen — zijnde het verschil tusschen de beide voorafgaande posten —, alsmede de verdeling van dit totaal over de verschillende groepen huishoudingen, (D) de totale netto-investeringen, en ten slotte, als „sluitpost”²⁾, (E) den netto-kapitaalimport in den vorm van buitenlandse credieten en/of (hetgeen de tabellen niet afzonderlijk vermelden, doch hetgeen mede onder dit hoofd begrepen moet worden geacht) in dien van liquidatie van buitenlandse activa.

Aan een beschouwing omtrent de materiele beteekenis, die aan de hoogte van deze verschillende bedragen in hun onderlingen samenhang moet worden toegekend voor de beoordeeling van de perspectieven voor de Nederlandsche volkshuishouding in de nabije toekomst, dienen enkele kantteekeningen vooraf te gaan omtrent de vraag, of en in hoeverre deze verschillende posten inderdaad direct of indirect uit de gegevens van het Nationale Budget kunnen worden afgeleid.

Rechtstreeks hieruit af te lezen zijn slechts de posten, hierboven sub (D) en (E) genoemd, ter waarde van resp. 2,0 mld voor de nieuwe investeringen (post IIh, 1) en 1,8 mld voor den netto-kapitaalimport (post Vd), waarbij echter reeds aanstonds dient te worden aangeteekend, dat deze conclusie slechts juist is, in zoverre mag worden aangenomen, dat nieuwe investeringen uitsluitend in de groep „bedrijfshuishoudingen” plaatsvinden; in theorie zijn nl. ook in de gezinshuishoudingen en in de overheids-huishouding — ook buiten de overheidsbedrijven, die in het budget tot de bedrijfshuishoudingen worden gerekend — nieuwe investeringen denkbaar. Hieromtrent is alleen in den tekst van de Nota, doch niet in de tabellen zelve, het een en ander te vinden. Merkwaardigerwijze is overigens hetgeen ten deze op verschillende plaatsen van den tekst wordt opgemerkt, min of meer tegenstrijdig. Op blz. 30 wordt nl. medegedeeld, dat „nieuwe investeringen door de Overheid nog niet worden uitgevoerd; de programma's van openbare werken en genie liggen nauwelijks boven het bedrag der vervangingsinvesteringen”; in overeenstemming hiermede klopt dan ook het totaal van de tabel der nieuwe investeringen op blz. 33, ad 2,0 mld, met het reeds genoemde cijfer

voor de bedrijfshuishoudingen alleen. Op blz. 44 wordt echter gesuggereerd, dat van de 656 miljoen, welke in 1946 voor den opbouw van het militaire apparaat worden uitgetrokken, een (niet nader geschat) deel „aan volgende jaren ten goede zal komen” en dus mag worden medegemeld als element van de toeneming van het nationale vermogen, terwijl hiermede voorts in één adem wordt genoemd een bedrag van 0,7 mld voor aanvulling van particuliere inventarissen, als resultaat waarvan becijferd wordt, dat het nationale vermogen in 1946 „door gezamenlijke krachtsinspanning en versoerde levenswijze” met ruim 1 mld zal toenemen. In de budgetcijfers zelve komt dit bedrag van 1 mld echter noch direct, noch indirect tot uiting, aangezien de bedoelde 0,7 mld daar klaarblijkelijk onder het hoofd „consumptie” (post Id) — identiek met „leveranties door bedrijfshuishoudingen aan gezinshuishoudingen” (post Ila) — begrepen zijn.

Hoewel men theoretisch zou kunnen verdedigen, dat hier inderdaad voor een deel ook van een vorm van „investeering” sprake is, wil het mij, mede in verband met de ook in de gezinshuishoudingen nog steeds voortgaande desinvesteering, voorkomen, dat de laatstgenoemde wijze van weergave een juistere afspiegeling van de huidige werkelijkheid vormt; in eerste instantie zal men dan ook m.i. uit de beide hierboven genoemde posten van het budget de weinig opwekkende conclusie moeten trekken, dat, *indien* het genoemde bedrag van 2 mld aan netto-investeringen door de bedrijfshuishoudingen al bereikt zal worden — in een noot bij de tabel op blz. 33 wordt hieraan ernstige twijfel uitgesproken, die echter niet meer zijn weerslag in de cijfers heeft gevonden! —, de financiering hiervan voor niet minder dan 9/10 gedeelte door middel van kapitaalimport zal geschieden en dus slechts voor een gedeelte van maximaal 0,2 mld uit binnenlandsche netto-besparingen, welk laatste bedrag dan tevens de (maximale) schatting van de werkelijke „toeneming van het nationaal vermogen” vertegenwoordigt. Dit alles dan nog slechts, in zoverre de werkelijkheid overigens aan de cijfers van het budget zal blijken te beantwoorden, hetgeen — zie beneden — eveneens op meer dan één punt nog uiterst twijfelachtig schijnt.

Kan men dit bedrag ad 0,2 mld aan netto-besparingen ook nog op andere, meer directe, wijze uit de tabellen afleiden? Aangezien het geheele budget volgens de beginselen der dubbele boekhoudmethode is opgezet, is dit inderdaad het geval, nl. door de geraamde netto-besparingen van de gezinshuishoudingen en de netto-reserveeringen van de bedrijfshuishoudingen samen te tellen en hierop in mindering te brengen het netto-tekort van de overheidshuishouding, welke laatste post immers een negatieve besparing („ontsparring” of „dissaving”) vertegenwoordigt. Een dergelijke opstelling levert het volgende resultaat op:

Te besparen in de gezinshuishoudingen (post If)	1,1 mld
bij: Geraamde reserveeringen in de bedrijfshuishoudingen, te berekenen als volgt:	
nieuwe investeringen (post IIh, 1)	2,0 mld
af: opgenomen „crediet” (post If)	1,4 mld
	0,6 mld
	1,7 mld
af: Geraamd tekort der overheidshuishoudingen, tot uiting komend in den post „leeningen” (post IIId)	1,5 mld
	0,2 mld

In bovenstaande opstelling dienen wij enkele oogenblikken stil te staan bij de wijze van berekening van den post „reserveeringen in de bedrijfshuishoudingen”, en wel om tweeërlei reden. In de eerste plaats, omdat dit cijfer 0,1 mld hooger ligt dan overeenkomt met de passage op blz. 16 der Nota — waar deze reserveeringen, tezamen met den post „overige betalingen van de be-

¹⁾ Vgl. de Aanteekening „Rijksbegroting en Nationaal Budget voor het dienstjaar 1946” in het nummer van 24 April 1946, het artikel van Prof. Dr. J. B. D. Derksen „Het nationaal budget in de milioenennota” in het nummer van 8 Mei, alsmede de repolick op dit artikel door den heer H. J. Witteveen in het nummer van 5 Juni.

²⁾ Op dit begrip „sluitpost” wordt verderop in dit artikel uitvoeriger teruggekomen.

drijfshuishoudingen aan de Overheid" ad 0,4 mld (post II k), worden geschat op 0,9 mld en in de tweede en belangrijkste plaats omdat in de beschouwingen, die door Prof. Derksen in het nummer van dit tijdschrift van 8 Mei jl.³⁾ zijn gewijd aan het Nationale Budget, zooals dit als bijlage bij de ontwerp-Rijksbegroting was overgelegd, de stelling is verdedigd, dat het bedrag van de reserveeringen door de N.V.'s niet in het budget tot uiting zou komen, en, mede hierom, ook het bedrag van het totaal der besparingen, alsmede dat van het nationale inkomen in zijn geheel, niet uit dit budget zou zijn af te leiden.

De reden, waarom Prof. Derksen meent, dat het bedrag van de reserveeringen in het budget niet tot uiting komt, is, dat z.i. de voorraadvorming in de bedrijfshuishoudingen mede tot de investeringen moet worden gerekend. Op zichzelf is dit ongetwijfeld juist, doch aan dezen eisch is m.i. in het budget voldaan, daar de bedoelde post op blz. 32/33 van den tekst met zooveel woorden afzonderlijk wordt genoemd, en, ten bedrage van 0,5 mld, onder het geraamde totaal der nieuwe investeringen ad 2,0 mld begrepen is (zie de tabel op blz. 33). Hoogstens zou men kunnen volhouden, dat, voorzover deze voorraadvorming intern binnen de ondernemingen geschiedt, de omschrijving van dezen post in het budget als „leveranties aan (resp. van) andere bedrijfshuishoudingen" (cursivering van mij) minder gelukkig gekozen is, maar voor het wezen van de zaak maakt dit m.i. geen enkel verschil. Deze conclusie is vooral ook hierom belangrijk, omdat daarmee tevens een berekening van het geraamde nationale inkomen uit de tabellen van het budget mogelijk wordt, en wel door sommeerling van de totale consumptie en de totale besparingen. Ook in dit opzicht wijkt mijn conclusie dus van die van Prof. Derksen af.

De totale consumptie kan m.i. uit de tabellen worden afgeleid door bijeen te tellen de consumptie in de gezinshuishoudingen (nadat deze is gecorrigeerd door aftrek van het daarin begrepen bedrag aan indirecte belastingen⁴⁾ en de consumptie door de Overheid, welke laatste, zoolang het bedrag aan netto-investeringen in de overheidshuishouding nihil bedraagt (zie boven) gelijk is aan het totaal der overheidsuitgaven exclusief de overgedragen inkomens (post IIIg) en den steun aan het bedrijfsleven (post IIIh). Het resultaat van deze opstelling is als volgt:

Consumptie in de gezinshuishoudingen:

Bruto (post Id)	6,3 mld	
af: indirecte belastingen (post IIIb)	1,1 mld	
		5,2 mld
Consumptie door de Overheid:		
in den vorm van leveranties door bedrijfshuishoudingen (post IIIe)	1,6 mld	
door rechtstreeksche tewerkstelling resp. belooning van productiefactoren (post IIIf)	1,4 mld	
		3,0 mld
		8,2 mld

³⁾ „Het nationaal budget in de Miljoenennota", door Prof. Dr. J. B. D. Derksen, in „E.-S.B." van 8 Mei 1946, blz. 298.

⁴⁾ Men zou zich kunnen afvragen, of tegenover dezen aftrekpost voor de indirecte belastingen niet een bijtelling dient plaats te vinden voor den post „steun aan het bedrijfsleven" ad 0,1 mld, voorzover althans moet worden aangenomen, dat deze post eveneens in de prijzen der eindproducten doorwerkt en dus niet eenvoudig overdracht van inkomen aan de producenten vertegenwoordigt. Daar deze bijtelling in de overeenkomstige berekeningen in den tekst der Nota niet wordt gemaakt, laten wij haar, terwille van de vergelijkbaarheid der cijfers, hier eveneens achterwege. Eventueel zou zij tot gevolg hebben, dat zoowel de totale consumptie als het totale nationale inkomen 0,1 mld hooger kwamen te liggen; op het berekende totaal der netto-besparingen zou zij daarentegen geen invloed hebben.

Heeft men eenmaal op deze wijze het totaal der consumptie berekend, dan laat zich daaruit, door bijtelling van het eerder gevonden bedrag van de netto-besparingen ad 0,2 mld, zonder meer het bedrag van het nationale inkomen ad 8,4 mld afleiden. Hierbij dient te worden aangeteekend, dat dit laatste bedrag niet zou veranderen, wanneer men — in afwijking van de hierboven door mij gevolgde methode — de aanvulling van de particuliere voorraden tot de investeringen en niet tot de consumptie zou rekenen, aangezien dan weliswaar het bedrag van de besparingen grooter, maar tegelijkertijd dat der consumptie evenveel kleiner zou worden.

Intusschen verdient het de aandacht, dat het zoeven berekende bedrag ad 8,4 mld niet geheel overeenstemt met de schatting van 8,33 mld (afgerond 8,3 mld), welke op blz. 16 van den tekst wordt gegeven voor de „totale netto-productiewaarde", welke uitdrukking, mede blijkens de toelichting en blijkens een vergelijking met de overeenkomstige passage in de meergenoemde bijlage der ontwerp-Rijksbegroting — waar het overeenkomstige bedrag overigens toevallig wel 8,4 mld bedroeg! — door de opstellers der Nota synoniem wordt geacht met het totale nationale inkomen. De oorzaak van dit verschil schuilt vermoedelijk hierin, dat de post „recuperatie" ad 0,1 mld, die in de opstellingen in den tekst der Nota — met name op blz. 19 en blz. 34 — afzonderlijk wordt genoemd, in de tabellen van het Nationale Budget niet als zodanig is opgenomen; dit zou dan wellicht tevens het hierboven gesignaleerde verschil in de berekening van den post „reserveeringen der bedrijfshuishoudingen" ad eveneens 0,1 mld kunnen verklaren. Eenige nadere opheldering hieromtrent van de zijde van de opstellers der Nota zou intusschen wel gewenscht zijn, aangezien afzonderlijke opneming van dezen post „recuperatie" in het budget m.i. ook in de cijfers van tabel V (Buitenland) zou moeten doorwerken; immers het saldo van goederen- in- en uitvoer zou dan niet meer gelijk moeten zijn aan dat van den netto-kapitaalimport, maar daarvan 0,1 mld moeten verschillen. Bovendien — en dit is wellicht zelfs de belangrijkste gevolgtrekking — zou afzonderlijke verwerking van dezen post tot de conclusie leiden, dat de geraamde netto-besparingen in totaal slechts 0,1 mld in plaats van 0,2 mld, dus slechts 1/20 en niet 1/10 gedeelte van de totale netto-investeringen, bedragen.

Samenvatting der cijfers.

Na deze, wellicht reeds iets te uitvoerige, analyse van het cijfermateriaal uit het budget, zij thans de vraag aan de orde gesteld, welke conclusies hieruit materieel kunnen worden getrokken. Vooraf zullen echter de gevonden resultaten nog eenmaal worden samengevat in een drietal tabellarische opstellingen, waarin de cijfers van het Nationale Budget tot hun m.i. eenvoudigsten en overzichtelijksten vorm zijn teruggebracht, en waarin tevens, evenals in de originele tabellen, de corresponderende cijfers voor het jaar 1938 tusschen haakjes zijn opgenomen.

I. Verdeling van het nationale inkomen over consumptie en besparingen:

Nationaal inkomen (A)	8,4	(5,3)
	8,4	(5,3)

Consumptie (B):

door gezinshuishoudingen	5,2	(3,5)
door de Overheid	3,0	(1,1)
	8,2	(4,6)

Netto-besparingen (C):

door gezinshuishoudingen	1,1	(0,6)
door bedrijfshuishoudingen (reserveering)	0,6	(0,3)
door de Overheid (ontsparring) ..	-1,5	(-0,2)
	0,2	(0,7)
	8,4	(5,3)

II. Financiering der netto-investeringen uit netto-besparingen plus kapitaalimport:

Netto-besparingen (C) (zie boven sub I)	0,2	(0,7)
Kapitaalimport (E)	1,8	(-0,1)
	2,0	(0,6)
Netto-investeeringen (D):		
door bedrijfshuishoudingen	2,0	(0,6)
door de Overheid	nil	(nil)
	2,0	(0,6)
III. Verdeling der in totaal beschikbare middelen — nationaal inkomen plus kapitaalimport — over consumptie en investering *):		
Nationaal inkomen (A)	8,4	(5,3)
Kapitaalimport (E)	1,8	(-0,1)
	10,2	(5,2)
Consumptie (B), gespecificeerd als sub I	8,3	(4,7)
Netto-investeeringen (D), gespecificeerd als sub II	2,0	(0,6)
	10,2	(5,2)

De eerste conclusie, die men uit deze opstelling kan trekken, is deze, dat de *consumptieve overheidsuitgaven* (waarbij dus de overgedragen inkomsten, waartoe o.a. de rente der nieuwe improductieve overheidsschuld behoort, niet zijn medegerekend) niet alleen, in absolute cijfers, tot bijna het drievoudige van 1938, maar — wat belangrijker is — ook in procenten van het totale nationale inkomen uitgedrukt tot bijna het dubbele (ruim 35 pCt. inplaats van 20 pCt.) gestegen zijn. Een reduceering van de overheidsuitgaven voor het volgend jaar met ca. 1,25 mld, zooals deze door den minister van Financiën onlangs in uitzicht is gesteld, zal dus — zelfs al zou zij, wat op zichzelf weinig waarschijnlijk moet worden geacht, ten volle op de werkelijk consumptieve uitgaven en niet voor een meer of minder belangrijk deel op de overgedragen inkomens betrekking hebben — nog maar nauwelijks voldoende zijn om de eerstgenoemde uitgaven procentueel gesproken tot hun vooroorlogse peil van 20 pCt. van het nationale inkomen (overeenkomend met ruim 1½ maal hun vroegere absolute niveau) terug te brengen. Tegenover dezen factor — waaraan derhalve de bedenkelijke verhouding tusschen de totale consumptie en het nationale inkomen voor verreweg het grootste deel moet worden toegeschreven — maken de *verteringen der gezinshuishoudingen* op het eerste gezicht geen bijzonder ongunstig figuur: van 2/3 van het nationale inkomen (66⅔ pCt.) in 1938 zijn deze nl. gedaald tot ⅔ (62½ pCt.) daarvan. Intusschen zal hieronder nog blijken, dat juist op dit punt de tabellen wellicht een te gunstige voorstelling van de werkelijkheid geven!

Een derde conclusie, die op het eerste gezicht uit de cijfers schijnt voort te vloeien, is deze, dat, binnen het kader van het Plan, het evenwicht tusschen het totaal van besparingen plus kapitaalimport eenerzijds en dat der verwachte investeringen anderzijds verwezenlijkt schijnt.

Beteekent dit laatste nu echter ook, dat de financiering van deze investeringen — tezamen met die van de geraamde vervangingsinvesteeringen en van de totale consumptie van gezinshuishoudingen plus Overheid — zal kunnen plaatsvinden zonder in inflatie te vervallen? Schijnbaar is deze conclusie aan de hand der budgetcijfers gerechtvaardigd, maar een iets nauwkeuriger kennisneming van den tekst der Nota leidt op dit vitale punt aanstonds tot ernstigen twijfel.

Karakter der plancijfers.

Alvorens de gestelde vraag in bevestigenden of ontkennden zin te beantwoorden, zullen wij ons nader rekenschap moeten geven van het karakter der plancijfers. Geven deze over de geheele linie schattingen van wat er, voorzoover bekend, in het loopende jaar *gebeurd is*, en, naar verwachting, alsnog *gebeuren zal*, of zijn het ten deele aanduidingen van hetgeen *er zou moeten gebeuren*, m.a.w. van *voorwaarden*, die vervuld moeten zijn om het „Plan” te doen slagen en tevens inflationaire gevolgen te voorkomen?

*) Vgl. de „confrontatie” op blz. 34 der Nota, die, behoudens den bovengenoemden post ad 0,1 mld „recuperatie”, geheel met bovenstaande opstelling sub III overeenkomt.

Op deze vraag kunnen niet de cijfers van het budget op zichzelf, maar alleen de begeleidende tekst ons het antwoord verschaffen. En dan blijkt al spoedig, dat de aanvankelijke indruk op dit punt te optimistisch is, immers, dat ook de opstellers van het Plan zelf het bereiken van den in het budget opgenomen omvang der besparingen — met name die in de gezinshuishoudingen ad 1,1 mld, — verre van verzekerd achten, en dat op dit punt integendeel zelfs met zooveel woorden wordt geconstateerd, dat dit bedrag waarschijnlijk niet zal worden bereikt zonder „desnoods gedwongen” sparen tot een bedrag van niet minder dan ca. 0,4 mld (blz. 40 der Nota) boven de redelijkerwijze te verwachten vrijwillige besparingen.

In dit verband is het van belang, dat de bedoelde post ad 1,1 mld besparingen in de gezinshuishoudingen (post If), evenals de overeenkomstige posten in de bedrijfshuishoudingen (IIf) en in de overheidshuishouding (IIId), alsmede het saldo-kapitaalimport (post Vd), in de tabellen zijn aangeduid met de letter S, hetgeen wil zeggen „sluitpost”.

Het begrip „sluitpost”.

Dit is een uitdrukking, waarbij wij, tot goed begrip van zaken, enkele oogenblikken langer zullen moeten stilstaan. Zij kan m.i. minstens twee en wellicht zelfs drie beteekenissen hebben. In de eerste plaats een zuiver technisch-statistische, t.w. die van een post, waaromtrent men niet over rechtstreeksche gegevens beschikt, maar waarvan men de hoogte, op grond van een bekende of bekend veronderstelde functioneele betrekking tot één of meer andere grootheden, uit de bekende of geschatte waarden van die andere grootheden afleidt. De nadruk valt hierin op het woord „functioneel”, in tegenstelling tot „causaal”: m.a.w., over de vraag, welke van de betreffende grootheden „bepalend” en welke „bepaald” zijn, wordt bij dit gebruik van het woord „sluitpost” geen oordeel uitgesproken. Men kan a.h.w. willekeurig elk der betreffende grootheden om beurten als sluitpost doen fungeren, al naar mate dit op technisch-statistische gronden het gemakkelijkst uitkomt.

Bij de tweede en meer zinnvolle beteekenis, waarin men de uitdrukking „sluitpost” kan gebruiken, is dit echter niet het geval: hier heeft zij nl. een causale en dus materieel-economische beteekenis, d.w.z. zij geeft aan, welke van de grootheden in een stelsel, oorzakelijk gezien, in haar omvang door de overige grootheden bepaald wordt. In dezen zin gebruikt staat de beteekenis der uitdrukking dus gelijk met die van „afhankelijk variabele” of, zooals men het in de economie veelal noemt, „elastische” grootheid⁶⁾. Zij wordt aldus tot op zekere hoogte het tegendeel van de uitdrukking „bottle neck”, met welke laatste men immers de — op een bepaald moment — typisch inelastische grootheden bedoelt aan te duiden, die dus in hun omvang bepalend zijn voor de overige.

Voor de interpretatie van de plancijfers nu is het van groot belang, in welke van beide bovengenoemde beteekenissen het woord „sluitpost” in de tabellen gebruikt wordt. In den tekst wordt dit niet met zooveel woorden gezegd. Uit het verband krijgt men in sommige gevallen den indruk, dat de tweede beteekenis bedoeld is, bijv. bij de overheidshuishouding (tabel III): zowel het inkomsten-

⁶⁾ Voor hen, die met de moderne terminologie op het gebied van de conjunctuurleer vertrouwd zijn, kan men dit ook uitdrukken als de grootheid, waarvan de „ex-post” waarde van de „ex-ante” waarde afwijkt (bij een inelastische grootheid valt de „ex-post” waarde daarentegen met de „ex-ante” waarde samen). Hieruit blijkt dan tevens, dat deze uitdrukkingen „ex-ante” en „ex-post” ook buiten het engere gebied der conjunctuurleer toepassing kunnen vinden. Overigens dient bij dit alles uiteraard bedacht te worden, dat in de praktijk meestal niet van één enkele afhankelijk variabele grootheid, maar alleen van een gradueel verschil in elasticiteitsgraad kan worden gesproken; m.a.w. in de meeste gevallen is er, in den hier besproken zin, niet één, maar zijn er meer sluitposten. Zijn alle grootheden in een bepaald stelsel ongeveer even elastisch en dus causaal gelijkwaardig, dan zijn zij, in deze materieel-economische beteekenis opgevat, alle over en weer als sluitposten te beschouwen.

als het uitgavenpeil zijn hier onafhankelijk van elkaar op grond van zelfstandige gegevens bepaald, en het saldo ad $-1,5$ mld is dus het deficit, waarvoor op de een of andere manier geleend zal moeten worden, m.a.w. de afhankelijk variabele grootheid. (In het voorbijgaan dient hierbij te worden aangeteekend, dat dit op zichzelf nog geen uitspraak inhoudt over de vraag, of dit „leenen” door de Overheid van een of meer der overige in het budget vermelde groepen huishoudingen dan wel van een niet afzonderlijk genoemde groep — nl. de geldscheppende instanties, dus in het bijzonder de banken, met inbegrip van De Nederlandsche Bank, d.w.z. langs den weg der inflatie — zal kunnen of moeten geschieden; hierover aanstonds nog nader).

Kapitaalimport of goederenimport als sluitpost?

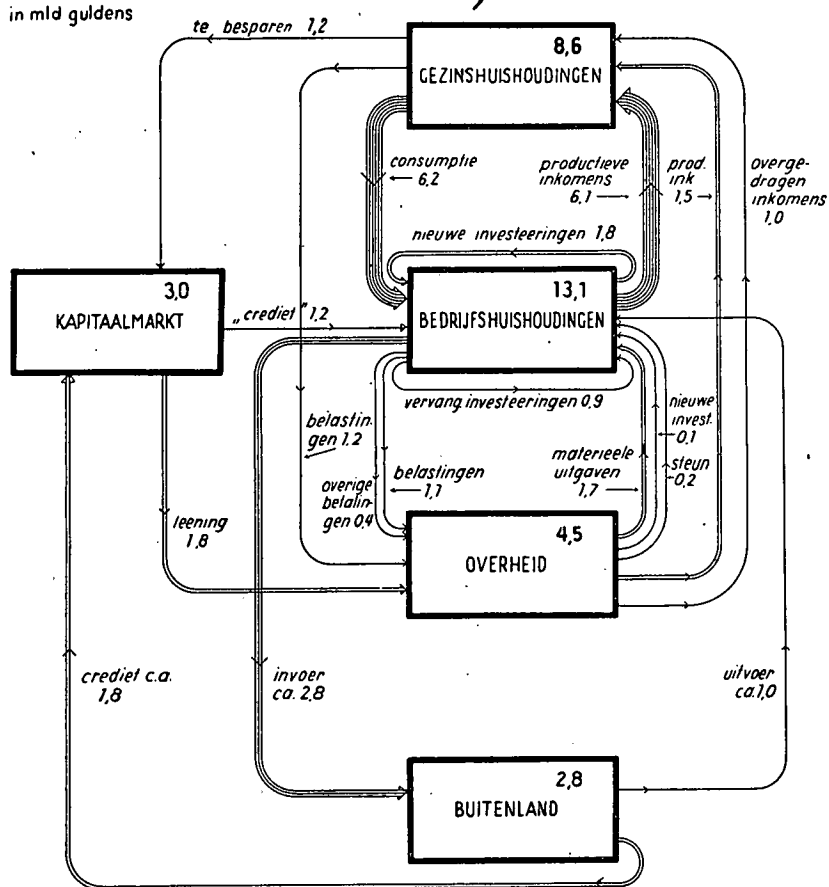
Bezien wij echter vervolgens de betrekkingen met het buitenland (tabel V), dan rijst aanstonds twijfel, of het begrip sluitpost hier in denzelfden zin gebruikt is. Immers waardoor wordt het bedrag van den netto-kapitaalimport (gelijk aan het goederenimport-saldo) in werkelijkheid bepaald? Vier „plafonds” zijn hier in theorie denkbaar, waarvan het laagste in feite bepalend is: t.w. (a) wat wij aan importgoederen nodig hebben of kunnen gebruiken, (b) wat ons maximaal aan goederen door het buitenland geleverd zou kunnen worden, (c) wat wij maximaal aan credieten kunnen krijgen en of aan bezittingen kunnen liquideeren, en (d) hoever wij, met het oog op onze toekomstige transfercapaciteit, met dit opnemen van buitenlandsche credieten en met deze liquidatie willen of kunnen gaan.

In de practijk is het aanstonds duidelijk, dat de sub (a) bedoelde limite onder de huidige omstandigheden aanmerkelijk hooger ligt dan de drie andere — althans dan die sub (c) en (d) — zoodat deze limite als effectief „plafond” voorloopig zeker niet in aanmerking komt; hiervan zijn wij helaas nog zeer ver verwijderd! Wat de overwegingen sub (d) betreft, hieraan worden weliswaar in den tekst der Nota op blz. 17/18 en blz. 46 eenige beschouwingen gewijd, maar hieruit blijkt duidelijk, dat voor het oogenblik ook dit „plafond” nog hooger ligt dan dat sub (c) bedoeld, m.a.w. dan hetgeen wij op korten termijn aan crediet kunnen krijgen of in het buitenland kunnen liquideeren). Wat tenslotte de overweging sub (b) betreft, is inderdaad t.a.v. bepaalde goederensoorten, vooral op korten termijn, dikwijls nog sprake van een „bottle neck” bij de exportcapaciteit van het buitenland of bij andere materiele factoren (bijv. de transportmogelijkheden), maar de totale deviezen-situatie is van dien aard, dat er nauwelijks twijfel aan behoeft te bestaan, dat voor een door deze oorzaken wegvallenden uitgavenpost aanstonds een andere in de plaats komt, zoodat in totaal ook hierdoor het plafond niet bepaald wordt.

Wanneer dit nu echter het geval is, m.a.w. wanneer de „bottle neck” voor onzen import inderdaad ligt bij het bedrag, dat wij in totaal aan buitenland schied crediet plus opbrengst van liquidatieverkoop kunnen krijgen, en de waarde van den totalen import derhalve bepaald wordt door dezen kapitaalimport plus onzen eigen goederenexport

De Nederlandsche Volkshuishouding 1946

in mld gulden

CPB '46

(evenzeer een voorloopig sterk inelastische grootheid!), dan beteekent dit, dat materieel-economisch gezien dus in tabel V de „sluitpost” niet is de als zoodanig aangegeven netto-kapitaalimport ad $1,8$ mld (post Vd), maar dat men veeleer den goederenimport ad $2,8$ mld (post Va) als zoodanig had moeten aanduiden.

De sluitpost „besparingen” in de gezinshuishoudingen.

Is deze conclusie materieel belangrijk? M.i. is dit inderdaad het geval, omdat zij ons aanleiding geeft, het gebruik van het begrip „sluitpost” ook bij de andere onderdelen van het budget nader kritisch te bezien. Wij vinden dan, dat dit begrip in het budget is gebruikt in een, wat ik zou willen noemen sterk „gestyleerden” zin, nl. dat men min of meer opzettelijk de sluitposten in de tabellen I, II, III en V zoodanig heeft gekozen, dat hun tegenposten tezamen vloeien in de tabel IV (kapitaalmarkt), welke tabel zelf dan geen sluitpost meer bevat.

Als boekhoudkundige constructie is dit ongetwijfeld elegant; maar heeft het ook materiele betekenis, m.a.w. wil het zeggen, dat de kapitaalmarkt, in het kader van het Plan en van de bestaande vooruitzichten, voor het loopende jaar nu ook werkelijk „in evenwicht” zal zijn? Het antwoord hierop moet helaas ontkennend luiden, en de reden daarvoor is hierboven reeds vermeld: de $1,1$ mld „besparingen van particulieren” (post IVa, corresponderend met If) vertegenwoordigt blijkens den tekst niet een reële verwachting omtrent hetgeen gebeuren zal, maar veeleer de omschrijving van een voorwaarde, die vervuld zou moeten zijn om het evenwicht tot stand te brengen, hetgeen trouwens reeds op veelzeggende wijze tot uitdrukking komt in de omschrijving van post If, nl. „te besparen”. M.a.w. deze „sluitpost” in groep I van het budget heeft geen materiele, maar

alleen formeel-statistische beteekenis, en zelfs dit laatste niet geheel in den zin als hierboven bedoeld — nl. als een grootheid, waarvan men de niet rechtstreeks statistische te bepalen waarde uit een bekende functioneele relatie afleidt (dit zou nl. nog altijd beteekenen, dat men op dezen grond tenslotte toch meende, dat de besparingen werkelijk tot stand zouden komen) — maar uitsluitend in den zin van een reken-grootheid, die gebruikt is om het geheel op papier sluitend te *maken*. In feite is hier dus van nog een derde beteekenis van de uitdrukking „sluitpost” sprake!

De stellers der Nota weten dit overigens, blijkens de reeds eerder aangehaalde tekstpassage op blz. 40, zeer goed, en het bovenstaande is dan ook niet bedoeld als een verwijt, dat zij den feitelijken toestand bewust te gunstig zouden voorstellen, maar alleen om den lezer te waarschuwen tegen voorbarige conclusies, die men als gevolg van de tabellarische opstellingen, zonder zich voldoende in den materielen achtergrond der cijfers te verdiepen, wellicht zou kunnen trekken.

Vrijwillige en gedwongen besparingen; verschillende soorten, van deze laatste.

In één opzicht zou men intusschen nog kunnen trachten vol te houden, dat de bovengenoemde besparingspost inderdaad in materieel-economischen zin een sluitpost is en dus, bij verwezenlijking van de overige in het budget neergelegde verwachtingen, ook „automatisch” tot stand zal komen: nl. op grond van de bekende opvattingen van Keynes en zijn school, volgens welke (a) het totaal der besparingen in de maatschappij altijd gelijk moet zijn aan het totaal der investeringen en (b) bij het totstandkomen van deze overeenstemming de investeringen de „bepalende” en de besparingen de „bepaalde” grootheid zijn⁷⁾. Hierbij dient men echter in de eerste plaats te bedenken, dat in deze opvatting „besparingen” mede omvat de „gedwongen besparingen”, en wel niet alleen in den voor den gewonen lezer begrijpelijken zin, waarin deze uitdrukking in de Nota voorkomt — nl. als eventueel door overheidsmaatregelen af te dwingen besparingen — maar ook in de ietwat gekunstelde en voor niet-vaklieden niet altijd even gemakkelijk te begrijpen beteekenis van een *als gevolg van een inflationaire prijsstijging afgedwongen consumptiebeperking* — het zgn. „monetair gedwongen sparen” — dan wel van een *gedwongen hooge mate van liquiditeit* (het ons uit den laatsten tijd meer vertrouwde verschijnsel van de zgn. „zwevende koopkracht”, die als gevolg van goederenschaarschte en rantsoeneringsmaatregelen geen besteding kan vinden). M.a.w. als men „besparingen” op deze wijze opvat, is het „evenwicht” op de kapitaalmarkt er *altijd*, maar dan zegt dit ook niets meer over de vraag, of er al dan niet inflationaire krachten werkzaam zijn, m.a.w. of er ook *monetair* evenwicht is. Afgezien hiervan is het m.i. bovendien zeer betwistbaar, of Keynes c.s. altijd gelijk hebben met hun stelling, dat de investeringen bepalend en de totale „besparingen” — *zelfs* in den aldus gedefinieerden ruimen zin — hiervan afhankelijk zijn: om tot de concrete cijfers van het budget te komen, is het nl. zeer goed mogelijk, dat, indien de besparingen ad 1,1 mld *niet* vrijwillig of (door de Overheid) gedwongen plaatsvinden, dit zal beteekenen, dat er in feite door de gezinshuishoudingen meer dan de geraamde 5,2 mld (excl. indirecte belastingen) geconsumeerd, en dientengevolge *van de goederenzijde* uit het investeringsplan ten bedrage van netto 2 mld ondermijnd zal worden. De netto-investeringen zouden aldus in feite wel eens de „sluitpost” van het geheele systeem kunnen worden! Of, van een iets anderen gezichtshoek uit bezien: ook de eerder getrokken voorloopige conclusie, dat de hoogte van het verbruik in de gezinshuishoudingen, in procenten van het

totale nationale inkomen uitgedrukt, gunstig afsteekt bij het jaar 1938, blijkt tenslotte niet zoozeer op een reële verwachting als wel op — althans ten deele — „wishful thinking” te berusten.

Conclusies voor de practijk.

Wat is nu de conclusie uit dit alles? M.i. kan deze slechts luiden, dat het, vermoedelijk reeds voor het slagen van het investeringsplan als zoodanig, *maar zeer zeker voor het handhaven van het monetaire evenwicht* — dus ter vermindering van inflatie — zoolang de overheidsuitgaven niet drastisch gereduceerd zijn, onvermijdelijk is, dat gedwongen (in den letterlijken zin van door de Overheid afgedwongen) besparingen tot een bedrag van minstens de in de Nota genoemde som van 0,4 mld gedurende dit jaar inderdaad plaatsvinden. Hieruit volgt dan echter naar mijn meening tevens, dat elke verdere ondermijning of uitholling van de geldsaneerings- en blokkeeringsmaatregelen, voorzover dit meer consumeren of „ontsparen” in de hand zou werken, onder de huidige omstandigheden uiterst bedenkelijk moet worden geacht. Zelfs is het m.i. zeer de vraag, of de thans bestaande regelingen niet reeds op veel te groote schaal dit ontsparen in de hand werken of althans mogelijk maken. Ik denk hierbij o.a. aan de Beschikking Beursverkeer 1946, krachtens welke de verkooper van effecten „oud bezit”, evenals van bezit gedurende den oorlog in regelmatig beursverkeer verkregen, thans bij verkoop aan de beurs 50 pCt. van de opbrengst in vrij geld krijgt uitbetaald. Weliswaar vindt in dit geval voor de overige 50 pCt. blokkeering plaats — hetgeen dus bij iedere transactie van dezen aard de hoeveelheid vrij geld reduceert, en derhalve, zuiver quantitatief-monetair gezien, gunstig werkt — maar dit neemt niet weg, dat door het in vrij geld uitbetalen van de eerstgenoemde 50 pCt. aan een gedeelte, en wellicht zelfs een vrij aanzienlijk gedeelte, van de nieuwe besparingen (in vrij geld) de mogelijkheid wordt geboden om „weg te lekken” in ontsparingen van anderen. Hetzelfde zou het geval zijn, indien de thans geldende regeling, krachtens welke nieuwe hypothecaire leeningen, ook al worden zij door den geldgever in vrij geld betaald, den geldnemer slechts op geblokkeerde rekening ter beschikking worden gesteld, zou worden afgeschaft of in belangrijke mate zou worden verzacht. Ik kan dan ook geheel instemmen met hetgeen in dit opzicht op blz. 40 van de Nota wordt opgemerkt, nl., dat in beginsel verkoop of beleening van illiquide vermogensbestanddeelen slechts mogelijk zou dienen te zijn tegen verwerving van een anderen vorm van eveneens illiquide actief, bijvoorbeeld een geblokkeerd tegoed: dit dus ook indien de verkooper of geldgever zijnerzijds in vrij geld betaalt. E. e. a. impliceert derhalve het den laatsten tijd zoo fel omstreden en (m.i. ten onrechte) scherp gecritiseerde stelsel van — in beginsel — algeheele blokkeering van het kapitaalverkeer. De verdere uitwerking van dit punt, dat hier slechts in het kort kon worden aangeroerd, zou het bestek van dit artikel te buiten gaan; de verwezenlijking van het Plan zal echter naar mijn meening voor een belangrijk deel mede door deze en soortgelijke financieele factoren bepaald worden.

J. G. KOOPMANS.

HET PLAN EN DE PRIJSZETTING.

De noodzaak van prijsbeheersching.

Voordat de geldsaneering had plaatsgevonden was uiteraard een straffe controle op de prijzen volstrekt noodzakelijk, teneinde een sterke stijging van het prijspeil te voorkomen. De geldzuivering nam den meest evidenten druk naar boven op de prijzen weg, doordat een directe blokkeering van de zwevende koopkracht de indirecte middels prijs- en rantsoeneringsvoorschriften verving. Hiermede was echter de noodzaak van een voort-

⁷⁾ Dit laatste vloeit niet automatisch uit het sub (a) gezegde voort, maar is een *zelfstandige* tweede stelling, die aan de opvattingen van Keynes c.s. eerst hun werkelijke draagwijdte verleent.

zetten der prijsbeheersching niet verdwenen, aangezien de toeneming der geldhoeveelheid wel de duidelijkst zichtbare, doch niet de eenige omstandigheid was, die tot het van overheidswege beheerschen der prijzen noopte.

In de eerste plaats zijn er verder de aanzienlijke verschillen in de relatieve schaarschte der goederen: de spanning tusschen den omvang van de vraag tegen de geldende prijzen en het beschikbare aanbod is niet voor alle goederen even groot. Het toelaten van vrije prijsvorming zou daardoor leiden tot belangrijke prijsstijgingen van diverse goederen, die bij handhaving van het monetaire evenwicht gepaard zouden gaan met prijsdalingen van andere goederen. Dit zou een ongewenscht verschijnsel zijn. In normale omstandigheden hebben dergelijke prijsveranderingen twee nuttige functies, nl. het zich doen aanpassen van de vraag aan de op korten termijn beschikbare hoeveelheden der onderscheiden goederen en het zich vervolgens doen aanpassen van de productie aan de vraag. In de huidige omstandigheden zou van deze tweede functie, die de belangrijkste is, niet veel terecht komen door de tijdelijk op vele punten groote inelasticiteit van het aanbod („bottle-necks”, algemeene grondstoffschaarschte etc.), zoodat een prijsstelsel tot stand zou komen, waarin talrijke prijsrelaties volkomen abnormaal zouden zijn. Het prijsmechanisme is in de nu heerschende situatie niet bij machte als kompas voor de juiste verdeling der productie-factoren over de diverse producties op te treden. Een verder nadeel zou zijn gelegen in de omstandigheid, dat de prijzen van talrijke consumptiegoederen op een peil zouden komen te liggen, dat allerminst zou strooken met de sociale rechtvaardigheid.

Er is echter meer. Hierboven is verondersteld, dat bij opheffing der prijszetting het monetaire evenwicht niet zou worden verbroken, dat toeneming van de vraag naar het eene artikel vermindering van de vraag naar andere artikelen zou medebrengen. Hierop mag men echter niet rekenen. Daartoe is, bij afwezigheid van positieve of negatieve geldschepping, noodig dat de totale liquiditeitsvoorkeur in overeenstemming is met het geldvolume eenerzijds en het prijspeil anderzijds, dat dus bij het bestaande prijspeil niemand de neiging koestert zijn kas te veranderen of althans, dat deze neigingen juist tegen elkander opwegen. In dat geval immers is de totale vraag naar goederen en diensten, in een geldsom uitgedrukt, gelijk aan het totaal der inkomens en kan er dus wel een verschuiving binnen deze totale vraag optreden, maar verandert het prijspeil als geheel niet. De totale liquiditeitsvoorkeur nu is niet alleen een functie van het nationale geldinkomen — dat zij ook een functie is van de verdeling van dit inkomen en van den rentevoet kan hier buiten beschouwing blijven —, doch tevens van de mate, waarin de economische subjecten over goederen beschikken.

Voor de consumenten ligt de zaak zoo, dat zij, gegeven hun geldinkomen, ten eerste bij hooge prijzen en dus een laag reëel inkomen, bereid zullen zijn tot het door koop van consumptiegoederen prijsgeven van een deel van den kasvoorraad, dien zij bij lagere prijzen zouden aanhouden, en ten tweede bij het bezit van geringe voorraden aan niet-duurzame maar vooral aan duurzame consumptiegoederen bereid zullen zijn tot het door koop dezer goederen prijsgeven van een deel van den kasvoorraad, dien zij bij grotere voorraden zouden aanhouden. Wat de ondernemers betreft, deze zullen bij dringende behoeften aan bepaalde kapitaalgoederen eveneens bereid zijn een deel van, hun kasvoorraad op te offeren.

Dit komt hierop neer, dat bij het bestaan van een latente inhalingsvraag, zooals die op het oogenblik ongetwijfeld aanwezig is, om een stijging van het prijspeil te voorkomen een aanzienlijk kleinere geldhoeveelheid noodzakelijk is dan in normale omstandigheden adequaat zou zijn. Aangezien nu de tegenwoordige geldhoeveelheid zeker relatief niet kleiner is dan onder normale omstandigheden

het geval was en er geen redenen zijn, een belangrijk grotere liquiditeitsvoorkeur te veronderstellen, kan men aannemen, dat ook na de geldsaneering nog zwerende koopkracht aanwezig is — welke hier verder ter onderscheiding potentieele koopkracht genoemd zal worden — en een opheffen van de prijs- en rantsoeneringsvoorschriften derhalve tot een scherpe stijging van het prijspeil zou leiden. Een dergelijke stijging zou dan bovendien de liquiditeitsvoorkeur doen afnemen en dus een verdere prijsstijging uitlokken. Ook uit dezen hoofde moet daarom een opheffen van de prijs- en rantsoeneringsvoorschriften voorshands ongewenscht worden geacht. De nog steeds bestaande zwaarte handel in vrijwel alle artikelen is een symptoom van deze potentieele koopkracht.

Hierbij worde aangeteekend, dat met het bovenstaande niet zij gezegd, dat de geldsaneering zoover had dienen te gaan, dat de geldhoeveelheid was ingekrompen tot het bedrag, waarbij elke opwaartsche druk op het prijspeil was weggenomen. Dit zou tot zooveel liquiditeitsmoelijkheden hebben geleid, dat het middel erger dan de kwaal ware geweest.

Het Nationaal Welvaartsplan en de prijzen.

De handhaving van prijs- en rantsoeneringsvoorschriften is dus voorloepig nog geboden. Toch is het aspect t.o.v. den oorlogstoestand aanmerkelijk veranderd. Toen waren het nagenoeg uitsluitend uitwendige omstandigheden, die bepaalden, welke goederen ter beschikking kwamen, nu echter is er aanmerkelijk meer speelruimte gekomen voor het nemen van beslissingen. Bepaald kan en moet weer worden, hoe de beschikbare omvang van productie en invoer over de diverse mogelijke toepassingen zal worden verdeeld. Daar dit nog niet aan de vrije prijsvorming kan worden overgelaten, komt op de Overheid de taak te rusten, in dezen de noodige beslissingen te nemen. De noodzaak, een zoo groot mogelijk deel der productiekrachten voor den wederopbouw te bezigen, versterkt nog de wenschelijkheid van een algemeene leiding door de Overheid: niet alleen moet zij vaststellen, hoe de verdeling tusschen consumptie en investeringen zal zijn, maar er kan evenmin sprake van zijn, dat door anderen dan de Overheid de samenstelling der investeringen wordt bepaald. Zoo voert de noodzakelijkheid van prijszetting rechtstreeks tot de noodzakelijkheid van een algemeen plan, waardoor de Overheid zich bij haar economisch beleid laat leiden.

Het nu gepubliceerde plan, zooals de „Eerste Nota over het Nationaal Welvaartsplan 1946” het in groote trekken uiteenzet, komt neer op een plan in den zin van bovenstaande beschouwing. Eerst wordt een schatting gemaakt van de aan de Nederlandsche volkshuishouding ter beschikking staande middelen tot behoeftenbevrediging in 1946 en vervolgens wordt een schema opgesteld, volgens hetwelk deze middelen over de verschillende toepassingen te verdeelen zijn. Het is duidelijk, dat het Plan uit twee onderling geheel verschillende deelen bestaat, nl. ten eerste een schatting en ten tweede een echt plan, een ontwerp, hoe de beschikbare middelen zullen worden gebruikt, welke goederen wel en welke niet voortgebracht zullen worden, etc. Hierop wordt echter elders in dit nummer uitvoeriger ingegaan.

Het punt van de prijzen der goederen en diensten komt in de Nota op twee plaatsen ter sprake. De eerste is, waar de opstelling van de middelen en van de aanwending ervan wordt gegeven. Uiteraard is een geldrekening noodig tot het onder één noemer brengen van alle goederen en diensten en productieve praestaties. Voor deze geldrekening zijn prijzen noodzakelijk. Uit het rekenkundig gebruik, dat hier van de prijzen wordt gemaakt, volgt, dat de prijspolitiek ervoor van slechts geringe beteekenis is: met welke prijzen de berekeningen worden uitgevoerd, doet er niet veel toe, mits de onderlinge verhouding slechts juist is, want is zij dat niet, dan deugt de berekening niet.

In hoeverre een juiste verhouding aanwezig is, is een vraag, die hier niet verder besproken zal worden.

De tweede plaats, waar de prijzen in de Nota aan de orde komen, is in de paragraaf, gewijd aan de eischen van monetair en financieel evenwicht (§ 9). Hierin wordt o.a. aandacht besteed aan de eischen, te stellen aan de prijsstructuur.

Naast het opstellen van een plan moet uit den aard der zaak de uitvoering staan. De economische subjecten moeten ertoe worden gebracht, zich te gedragen in overeenstemming met het plan. Dit kan op twee wijzen geschieden: zij kunnen hiertoe worden gedwongen of de omstandigheden kunnen zoodanig worden gemaakt, dat zij eigener beweging onder deze omstandigheden een gedragslijn kiezen, die met het plan strookt. Kennelijk zijn de prijzen de belangrijkste der omstandigheden, die men kan bezigen om de economische subjecten zich volgens het plan te doen gedragen. In beginsel is het zelfs mogelijk elken rechtstreekschen dwang achterwege te laten, indien men er slechts in slaagt de prijzen zoodanig vast te stellen, dat de gewenschte gedragingen hierdoor in het leven worden geroepen. Bij het volgen van deze methode wordt de prijspolitiek een integreerend deel van het plan, nl. het instrument, waarmede men het tot uitvoering brengt. Doch ook wanneer men den weg kiest van het, althans op sommige punten, rechtstreeks vaststellen der economische quantiteiten, dient de prijspolitiek met het plan in harmonie te zijn, daar anders te groote spanningen zouden optreden.

Welke methode verdient de voorkeur? Het geheel leiden van het economisch leven door middel van de prijzen, kan — althans in de huidige omstandigheden, waarbij de mogelijkheid in een normalere situatie volkomen in het midden zij gelaten — als practisch onmogelijk worden gekenschetst, zoodat op zijn minst voor een aanzienlijk deel de uitvoering van het plan door rechtstreeksche vaststelling van de quantiteiten moet plaatsvinden. Dit is gemakkelijk aan te toonen.

De Overheid moet op de een of andere wijze bewerkstelligen o.a. den totalen omvang en de samenstelling van de consumptie en van de investeringen.

Het vaststellen van den totalen omvang der consumptie houdt in het bepalen, welk deel van het inkomen door de consumenten moet worden bespaard. Dit nu kan door de prijspolitiek niet worden bereikt. Een theoretische mogelijkheid is aanwezig; er is uiteraard een zoodanig stel prijzen voor de diverse consumptiegoederen te construeeren, dat de totale consumptie, in goederen gemeten, gelijk wordt aan den consumptie-omvang, dien men toelaatbaar acht. Het is echter niet mogelijk langs dezen weg te bereiken, dat de consumenten in geldvorm besparen, wat het plan — en niet alleen het plan, maar een aanvaardbaar tempo van het herstel evenzeer — van hen verlangt: 13 pCt. van het geldinkomen van de gezinshuishoudingen. Gezien de bestaande „propensity to consume” en de potentieele koopkracht zouden de prijzen tot een dergelijk peil moeten worden verhoogd, om de consumptie binnen de perken te houden, dat de geldbesparingen der consumenten veel kleiner zouden zijn. De Overheid zou dus een deel van de opbrengsten der consumptiegoederen, door middel van heffingen op de prijzen, aan zich moeten trekken en dit besparen. Dit is mogelijk, daar de in dit stelsel passende prijzen van talrijke dezer goederen ver boven de kostprijzen komen te liggen, en is noodzakelijk, daar anders, bij den voorzienen omvang der investeringen, het monetaire evenwicht niet gehandhaafd zou blijven en het stelsel dus schipbreuk zou lijden.

In beginsel schijnt dit een systeem, dat niet geheel en al verwerpelijk is. Weliswaar worden de consumenten niet gebracht tot een bepaalden omvang hunner besparingen, in plaats waarvan het deel van hun inkomen, waartegenover geen consumptiemogelijkheden staan, wordt

wegbelast, gedeeltelijk in den vorm van bovengenoemde heffingen, doch dit zou desnoods te aanvaarden zijn. De moeilijkheden blijken echter, wanneer wij de quaestie van de samenstelling van de consumptie bezien. Hierbij kunnen wij uitgaan van de sinds de bevrijding door de Overheid verleende toeslagen op de prijzen van ettelijke producten. In de omstandigheid, dat de prijzen van een aantal der eerste levensbehoeften geacht moeten worden te hoog te zijn t. o. v. het looninkomen, manifesteert zich het lage welvaartspeil, waartoe wij zijn gedaeld, want deze prijzen zijn gecalculeerd op basis van de geldende loonen en de overige productiekosten en geven dus het reëele verzorgingspeil aan, dat met den huidige productie-omvang strookt. De toeslagen komen neer op een overheveling van inkomens via de Schatkist met het doel de opgetreden verarming voor de laagste inkomensklassen minder voelbaar te maken. Zouden nu de prijzen der consumptiegoederen als middel tot beperking der consumptie worden gebruikt, zooals hierboven is geschetst, dan moesten ook van deze eerste levensbehoeften de prijzen aanmerkelijk worden verhoogd. In plaats van toeslagen zouden er heffingen op moeten komen. Dit zou alleen dan niet noodig zijn, indien het hier uitsluitend goederen met een zeer inelastische vraag betrof, doch dat is zeker niet het geval. Hieruit volgt, dat de prijzen een ongeschikt middel zijn tot het vaststellen van den totalen omvang der consumptie.

Betekenis der prijspolitiek.

Dit neemt niet weg, dat op dit terrein de prijspolitiek wel een eenigszins belangrijker rol kan gaan spelen dan tot dusver, indien nl., zooals de Directeur-Generaal van de Prijzen onlangs heeft aangekondigd, de prijzen van goederen en diensten, welke als luxe worden opgevat, aanmerkelijk zouden worden verhoogd. Ofschoon zeker niet voldoende om tot de noodzakelijke besparingen te leiden, kan een dergelijke prijsdifferentiatie, waardoor die goederen worden getroffen, die in de eerste plaats met het sparen concurreeren, als steun van een politiek van spaardwang nuttig zijn.

Voor een groot aantal goederen zal voortzetting van de rantsoeneering geboden zijn: rechtstreeksche vaststelling van de quantiteiten. Hierbij is dan uiteraard prijszetting een onmisbaar complement, daar deze quantiteiten niet die zijn, welke bij vrije prijsvorming zouden worden gevraagd en/of aangeboden.

De voornaamste eisch, waaraan de prijspolitiek zal moeten voldoen, is, dat de prijzen zoodanig zijn, dat het gedrag, waartoe de economische subjecten worden gedwongen, niet al te veel afwijkt van de gedragslijn, die zij uit vrije verkiezing zouden volgen. Met name zal er een redelijke mate van rentabiliteit moeten bestaan. Nieuw is deze eisch overigens niet. Ook de methode om hem te vervullen heeft voorshands niet nieuw te zijn: de gebruikelijke methode van bepaling der verkoopprijzen op grondslag der productiekosten kan men blijven volgen, hoe onbevredigend deze zoowel theoretisch als practisch ook is. Een redelijk bevredigend functionneeren van dit deel der prijspolitiek zal geen zeer groote moeilijkheden baren door het verschijnsel der potentieele koopkracht, waarvan de werking wordt versterkt, doordat het plan besparingen eischt, die zeker een deel van het inkomen bestrijken, dat de consumenten liever voor consumptie zouden besteden. Voorloopig is het daardoor nog zoo, dat tegen de, op basis der productiekosten, vastgestelde prijzen voor het meerendeel der goederen de vraag het aanbod overtreft, zoodat remmen van de consumptie door rantsoeneering voldoende is. De principieele moeilijkheid eener planeconomie, het aanpassen van de productie aan de consumptie, doet zich in de uitvoering der prijs- en rantsoeneeringspolitiek nog nauwelijks voor, alhoewel zij theoretisch al aanwezig is; bij de vaststelling van den omvang der productie van de onderscheiden

goederen zijn de prijzen der „Kostenproduktivmiddel” een behoorlijke maatstaf voor de „opportunity cost” en in zoover is dus de prijscalculatie op basis der productiekosten aanvaardbaar, doch voor de prijzen der „rent”factoren, voor die der „quasi-rent”factoren en voor den interest geldt dit niet. De algemeene schaarschte maakt, dat bovengenoemde calculatie nog geen ernstige vraagstukken opwerpt. Het aanvaarden van het beginsel der vervangingswaarde zal een stap naar de moeilijkheden zijn. Een strootje, dat aanwijst, dat de wind in de richting dezer moeilijkheden waait, is het verschijnsel, dat, waar de consument eenige ruimte voor keuze heeft (tabaksbon, jambon), deze keuze vaak niet overeenkomt met de aangeboden hoeveelheden tegen de vastgestelde prijzen.

Wat den omvang der investeringen betreft, ook deze kan niet door de prijspolitiek worden beheerscht. Op blz. 40 der Nota komt een opmerking voor, die zou kunnen doen denken, dat den opstellers van het Plan deze mogelijkheid voor oogen heeft gezweefd. Daar wordt n.l. gezegd, dat tusschen opbrengsten en kosten een marge moet bestaan, die o.a. niet zoo hoog mag zijn, dat zij leidt tot „het verlangen meer te investeren dan juist is”. Dit standpunt is te eenen male onhoudbaar. Ook op de markt voor kapitaalgoederen is een inhalingsvraag en dus een potentiële koopkracht aanwezig, zij het ook, dat waarschijnlijk de geldblokkeering hier de speelruimte meer heeft verkleind dan t. o. v. de consumptiegoederen het geval is. Tengevolge hiervan zou men de rentabiliteit te veel moeten drukken, wilde men door middel van de verhouding tusschen de prijzen der productiefactoren en der producten de investeringen binnen de perken houden. Daarbij komt nog, dat de rentevoet veel lager is dan overeenkomt met den omvang van het kapitaalfonds. Nu ziet men tegenwoordig vrij algemeen in, dat de interest-elasticiteit der investeringen niet groot is, maar daarmee is niet gezegd, dat het nu ongetwijfeld aanzienlijke verschil tusschen „natuurlijke” en „markt-rente” niet een merkbaaren stimulerenden invloed op de investeringen heeft. Zou men de rentabiliteit als middel tot beheersching der investeringen willen gebruiken, dan zou ook deze stimulans door verkleining van de marge tusschen opbrengsten en kosten moeten worden geneutraliseerd en zou de rentabiliteit wel zeer in het gedrang komen. Bovenstaande overwegingen hebben alleen betrekking op den totalen omvang der investeringen. Betreft men tevens de samenstelling ervan in de beschouwing, dan wordt het nog duidelijker, dat ook op dit punt rechtstreeksche vaststelling der quantiteiten door de Overheid noodzakelijk is. De taak van de prijspolitiek bepaalt er zich toe, zorg te dragen voor een rentabiliteitsmarge, die voldoende lust tot investeren waarborgt, teneinde een stelsel van toewijzingen effectief te maken.

Het bovenstaande betref de relatieve prijzen, waarbij bleek, dat bij de uitvoering van het Plan — of van een ander plan — de prijszetting betrekkelijk passief is.

Tenslotte nog een enkel woord over de absolute prijzen. In het Plan wordt over 1946 een uitvoer van een milliard gulden geraamd. Dit is voor het tegenwoordige Nederland ongetwijfeld een hooge schatting, maar dat ons land met alle middelen naar een belangrijken uitvoer dient te streven, weet een ieder ook zonder plan. Een van de belangrijkste taken der prijspolitiek is derhalve een prijspeil en meer in het bijzonder een kostenpeil te verwezenlijken, dat voldoende exportmogelijkheden verschaft. Eenvoudig is deze taak zeker niet. In vroegere jaren heeft men vaak voor het vraagstuk van het vaststellen van den wisselkoers gestaan, hetgeen in wezen kennelijk hetzelfde probleem is als zich nu voordoet, nu men een prijspeil moet zoeken, dat overeenkomt met een vaststaanden wisselkoers. In het vinden van een bevredigende methode tot het bepalen van het juiste peil is men evenwel nooit geslaagd, en in de huidige omstandigheden, waarin van

stabiliteit der prijzen en der handelsrelaties nog geen sprake is, zijn de moeilijkheden uitzonderlijk groot.

Het is dan ook onmogelijk te zeggen of het peil, dat blijkens de radiorede van 30 Maart jl. van den Directeur-Generaal der Prijzen is gekozen, n.l. een gelijkheid met het Engelsche niveau van prijzen en „arbeidskosten”, het juiste is. Daartoe zal men overigens het begrip arbeidskosten nauwkeurig moeten definiëren. Eén opmerking zal echter moeten worden gemaakt. Engeland was vóór den oorlog een rijker land dan Nederland. De oorlog heeft ons land zwaardere materiele verliezen berokkend dan Engeland, zoodat de arbeidsproductiviteit hier nu beneden de Engelsche moet liggen, aannemende — hetgeen men veilig kan doen —, dat de arbeidsprestatie hier te lande niet belangrijk hooger is dan die in Engeland.

Dat beteekent, bij gelijk prijspeil, lagere nominale loonen dan in Engeland en niet, zooals men uit bovengenoemde rede zou kunnen, maar niet mogen, opmaken, even hooge nominale loonen. Het is in dit verband van belang vast te stellen, dat het Engelsche loonpeil in tegenstelling met het Nederlandsche nog steeds stijgt, volgens een recente schatting van „The Economist” met een percentage tusschen 1 en 2 per maand.

Overigens dient men niet te vergeten, dat Engeland niet „het buitenland” is. Het koppelen van het Nederlandsche aan het Engelsche prijspeil is een van die, in deze ontoelaatbare, vereenvoudigingen, waartoe men bij het deductief oplossen van dergelijke vraagstukken wel haast gedreven wordt.

Prof. Dr. P. B. KREUKNIET.

DE INTERNATIONALE ASPECTEN VAN HET NATIONAAL WELVAARTSPLAN.

Een beoordeeling van de internationale aspecten van het Nationaal Welvaartsplan, en in verband daarmee van de mogelijkheid het te verwezenlijken, wordt in hooge mate bemoeilijkt door de vele onzekere en vaak exogene factoren, waarmee rekening moet worden gehouden. Ten deze moge dan ook met het maken van enkele kantteekeningen worden volstaan en wel voornamelijk over het verloop van in- en uitvoer en daardoor van onze betalingsverplichtingen aan het buitenland; een en ander bezien in het licht van de in de Nota dienaangaande gemaakte opmerkingen.

Zoo lezen wij op blz. 9 v.v. der Nota, dat over de juistheid van de samenstelling van de bestaande in- en uitvoerprogramma's naar goederensoorten nog geen enkel oordeel kan worden uitgesproken: . . . Wij leven nog in een overgangperiode, waarin nog niet alle krachten gericht zijn . . . Van een doelbewuste planeconomie op het gebied van productie en van in- en uitvoer zal echter eerst sprake kunnen zijn als, na overleg tusschen Overheid en bedrijfsleven, het definitieve Welvaartsplan is uitgewerkt en de daaruit voortvloeiende richtlijnen aan de lagere planorganen zijn doorgegeven en door deze zijn omgezet in maatregelen noodig voor de uitvoering van het Plan. . . Het stadium van een doelbewuste, overwogen planhouding acht men volgens de Nota dan ook eerst in den loop van de tweede helft van 1946 te kunnen bereiken. In den tusschentijd zullen, vooral wat het contact met het buitenland betreft — gedacht wordt aan reeds gecontracteerde buitenlandsche credieten, importen en exporten — talrijke maatregelen zijn genomen, welke onherroepelijk zullen blijken te zijn, tengevolge waarvan het concept-plan 1946 onvermijdelijk een tweeslachtig karakter heeft. Aldus de Nota.

Hoe is nu tot dusver in 1946 het verloop van in- en uitvoer geweest in het licht van de gekoesterde verwachtingen? Welke conclusies zijn hieruit te trekken t.a.v. de realisatiemogelijkheid van het Plan 1946 en eventueel voor volgende jaren?

De voor 1946 opgestelde invoerramingen laten zich approximatief als volgt totaliseeren:

	(In miljoenen gulden)
1. Voedings- en genotmiddelen	400
2. Grond- en hulpstoffen voor den agrarischen sector.....	250
3. Idem voor den industrieelen sector	400
4. Halffabrikaten	400
5. Eindproducten met industrieele bestemming	450
6. Eindproducten met consumptieve bestemming	150
7. Brandstoffen en smeermiddelen.....	200
8. Reserve	100
	2.350

(exclusief invoer voor militaire doeleinden).

Voor de categorieën 1 en 3 is men in hoofdzaak op de zgn. sterling- en dollararea aangewezen, waarmede het verkeer tot dusverre niet behoeft plaats te vinden op basis van bij handelspolitieke overeenkomst vastgelegde in- en uitvoercontingenten; de invoer uit deze landen wordt voornamelijk gefinancierd uit de beschikbare en te verwachten dollarsaldi en pondensaldi, welke tot dusverre slechts voor een ondergeschikt gedeelte voortspruiten uit exportprovenuen. Ook van de invoeren onder de overige categorieën moet een belangrijk gedeelte, ongeveer varieërend tusschen 40 en 50 pCt., uit deze „hard currency” gebieden worden betrokken. De rest moet vrijwel geheel komen uit de tien landen, waarmede de Regeering sedert September 1945 het goederenverkeer bij overeenkomst heeft geregeld, zijnde in alphabetische volgorde: België/Luxemburg, Denemarken, Finland, Frankrijk, Noorwegen, Portugal, Spanje, Tsjecho-Slowakije, Zweden en Zwitserland. Het totaal der invoerafspraken met genoemde landen beloopt een bedrag van circa f 880 miljoen tegenover exportbeloften tot een totaal van f 530 miljoen. Bij deze laatste cijfers moet echter rekening worden gehouden met de omstandigheid, dat de overeenkomsten niet alle betrekking hebben op het kalenderjaar 1946, doch verschillende daarvan ook een gedeelte van 1947 betreffen; het totaal geeft echter de gedachte positie voor 1946 ten naaste bij weer.

De geraamde invoer onder de categorieën 2, 3, 4 en 5 ad in totaal f 1.500 miljoen omvat uiteraard in hoofdzaak goederen voor de nieuwe en vervangingsinvesteeringen, waarop terecht in de Nota zoo zeer de nadruk wordt gelegd. Juist in deze categorieën treden evenwel de tegenvallers en vertragingen in de leveringen op, waardoor de nieuwe start van ons productie-apparaat geremd wordt.

Onze uitvoer voor 1946 was oorspronkelijk op circa f 900 miljoen begroot, welke raming later terug moest worden gebracht tot f 800 miljoen, terwijl het zich helaas laat aanzien, dat deze raming opnieuw aan een herziening in neerwaartsche richting zal moeten worden onderworpen. Het werkelijke uitvoercijfer voor de eerste 6 maanden van dit jaar is immers slechts f 206 miljoen geweest; het lijkt te optimistisch om te mogen verwachten, dat de achterstand in de komende maanden, ondanks een te verwachten stijging bijvoorbeeld door den agrarischen seizoenexport, geheel zal kunnen worden ingehaald. Een totaal cijfer van f 600 à f 700 miljoen lijkt dan ook meer waarschijnlijk.

De oorspronkelijke raming van den uitvoer in 1946 gaf ongeveer de volgende indeeling volgens categorieën: (zie volgende kolom bovenaan).

Het betrekkelijk teleurstellende verloop van den werkelijken uitvoer manifesteert zich in hoofdzaak in de groepen 1 en 5, die samen ongeveer de helft van onze exportprestatie moeten realiseren. Op de oorzaken hiervan wordt hieronder nog ingegaan.

Ook het verloop van den invoer heeft echter niet in alle

	(In miljoenen gulden)
1. Voedings- en genotmiddelen	ca. 225
2. Grond- en hulpstoffen voor den landbouw ..	„ 150
3. Grond- en hulpstoffen voor de industrie ..	„ 37
4. Halffabrikaten voor de industrie	„ 27
5. Eindproducten met industrieele bestemming	„ 195
6. Eindproducten met consumptieve bestemming	„ 232
7. Brandstoffen en smeermiddelen.....	„ 19
Totaal	ca. 885

opzichten aan de verwachtingen voldaan. Met name voor bovengenoemde nieuwe en vervangingsinvesteeringen, waaronder machinerieën en halffabrikaten zulk een voorname plaats innemen, blijken de toch reeds lange levertijden en beperkte leveringsmogelijkheden telkens weer tegen te vallen. De stakingsgolf in de Verenigde Staten heeft bijvoorbeeld een nadeeligen invloed gehad, niet alleen door haar algemeen effect op de productie en de verschepingen aldaar, doch ook door het achterblijven van den kolenexport, hetgeen zoowel de productiemogelijkheden in ons land als in andere Europeesche landen ongunstig heeft beïnvloed. Zoo heeft Zweden, dat ook in zijn verwachtingen t.o.v. den kolenimport uit Polen en Duitschland ernstig is teleurgesteld, belangrijk op zijn beschikbaar komende houtvoorraden moeten interen ten koste van zijn uitvoer van dit voor den wederopbouw onmisbare product en van de daaruit vervaardigde producten als cellulose en papier. Bij Zwitserland doet het alom bestaande kolentekort eveneens zijn uitwerking gevoelen op de leveringsmogelijkheid van voor ons land uiterst belangrijke producten, waaronder machinerieën voor de textielindustrie e.a. Ook de overeengekomen invoer van belangrijke grond- en hulpstoffen, halffabrikaten en eindproducten met een industrieele bestemming uit landen als België en Frankrijk gaat met grootere of kleinere moeilijkheden en vertraging gepaard. Verder bevindt zich de Engelsche productie nog steeds in het stadium van de conversie van oorlogs- naar vredeconomie.

Dat deze ontwikkeling ook op het zoo noodzakelijke spoedige herstel van de Nederlandsche economie een vertraginge uitwerking heeft, behoeft geen betoog. Ondanks het achterblijven van onze export behoeven t.a.v. de verdragslanden, waarmede een belangrijk gedeelte van de voorgenomen in- en uitvoeren bij overeenkomst is vastgelegd, in 1946 geen financieringsmoeilijkheden te worden gevreesd, toch mag — en dit is ernstiger — niet worden verwacht, dat de met deze landen overeengekomen credietmogelijkheden ad in totaal circa f 350 miljoen in belangrijke mate onaangesproken zullen blijven. Ondanks het verlangzaamde herstel van de Nederlandsche productiecapaciteit zullen immers in den loop van het volgende jaar eerste afbetalingsmodaliteiten vervallen, terwijl ook dan de noodzakelijke import nog niet ten volle door onze export zal kunnen worden gefinancierd, terwijl op belangrijke overschotten op andere posten der betalingsbalans, zoals het dienstenverkeer, nog niet mag worden gerekend.

Ernstig is voorts, dat in 1945 slechts een relatief gering gedeelte van onze exportcapaciteit dienstbaar kan worden gemaakt aan de financiering van de noodzakelijke invoeren uit de sterling- en de dollararea. Deze importen zullen dus voornamelijk moeten worden bestreden uit de beschikbare saldi aan deze valuta, vermeerderd met gedeblokkeerde saldi en verkregen credieten. Met verschillende Zuid-Amerikaansche landen zijn voorts momenteel onderhandelingen over relatief bescheiden credieten ter gedeeltelijke dekking van de urgente invoeren van voedingsmiddelen, alsmede agrarische en industriele grondstoffen, gaande.

Alles bij elkaar genomen is derhalve de situatie t.o.v. import en export nog tamelijk onoverzichtelijk. De aanloopperiode is, ondanks de bereikte resultaten, tegenge-

vallen. De Regeering zal dus een voorzichtig beleid moeten blijven voeren en vooral, met inspanning van alle krachten, ernaar moeten blijven streven onzen uitvoer zoo hoog mogelijk op te voeren, terwijl de ook uit handelspolitiek oogpunt onaangename beperking van allen niet strikt noodzakelijken invoer voorloopig zal moeten worden bestendig.

Terecht ruimt het Plan aan dit opvoeren van onzen export een voorname plaats in. Ook hier duikt echter aanstonds het alles overheerschende kolenprobleem op. Zoowel ten opzichte van den invoer als van den uitvoer zou de positie in belangrijke mate kunnen worden verbeterd, wanneer aan het bedrijfsleven in grootere mate brandstoffen zouden kunnen worden toegewezen. Een vergroting van onze cokesproductie en daardoor van onzen cokesexport zou bijvoorbeeld direct tastbare resultaten ten opzichte van den invoer van machinerieën en grond- en hulpstoffen kunnen opleveren. De productie voor export in vrijwel alle sectoren van het bedrijfsleven zou er verder ten eerste door worden geactiveerd.

Anderzijds doet zich echter in steeds toenemende mate de afhankelijkheid van eenige onzer belangrijke industrietakken gevoelen van de levering van halfabrikaten en machines uit Duitschland, waarop men in het verleden zoo zeer was ingesteld. Men denke hier bijvoorbeeld aan de metaalindustrie en de textielindustrie, alsmede, wat betreft bepaalde grondstoffen, de keramische industrie. Ondanks alle door de Nederlandsche Regeering ondernomen pogingen, waarmede krachtig wordt voortgegaan, mocht het nog niet gelukken met de in vier zônes verdeelde Deutsche economie de vroegere verbindingen ook nog maar in een enigszins belangrijke mate te herstellen. Bij het principe van betaling voor de Deutsche leveranties in „hard currency” heeft de Regeering zich noodgedwongen moeten neerleggen, ondanks de afwijzende houding van de geallieerde bezettingsautoriteiten tegen een hervatting van den Nederlandschen export naar Duitschland voorzover deze niet strikt noodzakelijk is voor een overwonnen volk, dat op kosten van de Engelsche en Amerikaansche belastingbetalers in het leven moet worden gehouden. Het effect van dit standpunt op onzen uitvoer van landbouw- en tuinbouwproducten, welke in belangrijke mate door de bezettende mogendheden als luxe producten worden beschouwd, heeft zich reeds doen gevoelen, om verder niet te spreken van het onvoldoende gebruik, dat van de Nederlandsche havens en onze Rijnvloot wordt gemaakt bij het vervoer van goederen van Amerika en Engeland naar de Westelijke bezettingszônes.

Zoo lang voor het Deutsche vraagstuk op economisch gebied geen bevredigende oplossing is gevonden, welke rekening houdt met de positie van Nederland als doorvoerland en de onmogelijkheid om op relatief korten termijn de vroegere Deutsche leveringen (ook op prestaties a costi van de reparatierekening mag voorloopig practisch niet worden gerekend) door leveranties uit andere landen te vervangen, valt te vreezen, dat de mate van het herstel bij het in het Welvaartsplan 1946 gedachte tempo vaak vrij sterk achter zal blijven.

Wat betreft de leveringsmogelijkheden uit andere landen, moge in dit verband nog worden gewezen op de onoverzichtelijke situatie, ontstaan door de recente maatregelen in de Vereenigde Staten, welke practisch neerkomen op een opheffing van de door de Office of Price Administration) uitgeoefende prijsconstrôle. Ook handelspolitiek laten zich de consequenties hiervan en van de daaruit voortvloeiende herwaardeering in opwaartschen zin van Canadeeschen dollar en Zweedsche kroon, nog niet voldoende overzien.

Mocht echter inderdaad de opvatting, dat de mate van het (verdefe) economische herstel wel eens aanzienlijk achter zou kunnen blijven bij de oorspronkelijk door het Planbureau i.o. gedachte ontwikkeling, de juiste blijken, dan zal 1947 een moeilijke situatie te zien geven, ook op

handelspolitiek gebied. Deze zal dan niet zoozeer zijn ontstaan doordat onzerzijds „nog niet alle krachten gericht zijn”, doch, zoals in het begin reeds vermeld, grootendeels voortspruiten uit factoren, welke practisch buiten onze invloedssfeer liggen. Ook in dit opzicht moet Nederland trachten zich zoo goed mogelijk bij de ontwikkeling in het buitenland aan te passen, zonder dat het veel invloed op den loop der gebeurtenissen kan uitoefenen.

Niettemin zal het zelf het noodige kunnen en uiteraard ook moeten doen om, ondanks de groote behoeften, in de komende jaren de nadeelige saldi op de betalingsbalans zoo gering mogelijk te doen zijn. Genoemd zijn reeds, naast zelfbeperking aan de invoerzijde, de opvoering van de kolenproductie en voortzetting van de pogingen om voor het Deutsche vraagstuk, ook op economisch gebied, tot een bevredigende oplossing te geraken. Snellere opvoering van den export — doch dan doelbewust en met volledig besef ervoor, dat vele buitenlandsche markten slechts behoefte hebben aan kwaliteitsproducten en niet aan gelegenheidspartijtjes — is absoluut noodzakelijk, willen wij reeds in 1947 niet voor groote financieringsmoeilijkheden komen te staan. Tot dusver heeft Nederland — met een beroep op den snellen terugkeer van normale verhoudingen in ons land — voor het verlenen van overgangscredieten met succes een beroep kunnen doen op het buitenland, dat onder den indruk was van de in den winter doorgestane ellende. Het zwaartepunt komt echter steeds meer te liggen bij een zuiver zakelijke beschouwingwijze en daarbij dus bij de Nederlandsche tegenprestaties op economisch en handelspolitiek gebied.

Iedere Nederlandsche deviezenbron zal dus moeten worden aangeboord. Zoo zal al het mogelijke moeten worden gedaan, om aan onzen zoo belangrijken transitohandel en verdelingsindustrie meer armsglag te geven dan tot dusver mogelijk was onder een netwerk van zuiver bilateraal werkende handels- en betalingsaccorden. Ook de positie t.a.v. de weer aan de markt komende Indische producten zal moeten worden geregeld. Voorts zal — in het streven van verhooging van den export — groote aandacht moeten worden gegeven aan het relatief hooge Nederlandsche kostenpeil voor vele producten (agrarisch zoowel als industrieel) en wat de kwaliteit dezer producten betreft, zal men goed doordrongen moeten zijn van het besef, dat de landen, welke ons de meest noodzakelijke deviezen moeten bezorgen, tegelijk de meest kieskeurige zijn.

T.o.v. het Welvaartsplan 1946 leidt dit alles tot de conclusie, dat geheel kan worden ingestemd met de doelstellingen als zoodanig en het voor 1946 opgestelde en de voor 1947/48 voorloopig uitgestippelde programma's, doch dat, op grond van de tot dusver opgedane ervaringen, twijfel wordt gekoesterd t.a.v. de mogelijkheid deze programma's in het gedachte tempo te realiseeren, met name wat betreft het Welvaartsplan 1946, dat het eigenlijke onderwerp van deze beschouwing behoort uit te maken.

Overigens zijn de samenstellers van de Nota zich ervan bewust, dat — men zie het voorbericht op de Eerste Nota — de inhoud ervan in verscheidene opzichten door later bekend geworden feiten is achterhaald.

Drs. A. B. SPEEKENBRINK.

SOCIALE ASPECTEN BIJ HET OPSTELLEN VAN EEN NATIONAAL WELVAARTSPLAN.

Het plan op korten termijn.

In de rubriek „Dezer Dagen”, in dit blad van 3 dezer, werd de Eerste Nota van het Nationaal Welvaartsplan 1946 zeer juist getypeerd met de woorden: „verhoging der arbeidsproductiviteit is het alpha en omega”. Inderdaad is dit de — op het eerste gezicht niet geheel

bevredigende — indruk, die kennisneming van de „Eerste Nota” bij den lezer achterlaat. Weinig bevredigend, omdat men bij het overwegen van de doelstelling voor een nationaal welvaartsplan verder wil grijpen. Verder dan verhooging der arbeidsproductiviteit, zooals die kan zijn bij een gegeven kapitaalgoederenfonds en een gegeven arbeidspotentieel. Men hoopt ja, men verwacht aanwijzingen te vinden omtrent de meest gewenschte beïnvloeding van de samenstelling van dit kapitaalgoederenfonds en van omvang en vooral van samenstelling van het arbeidspotentieel.

Toch is de beperking van de doelstelling van deze Eerste Nota bij nadere overweging juist. Het allereerste doel, dat wij ons in Nederland moeten stellen, is het weer op gang brengen van ons economisch leven. Daarbij zijn wij uiteraard gebonden aan den gegeven kapitaalgoederenvoorraad, zooals die verminkt uit den oorlog is tevoorschijn gekomen. En ook aan het gegeven arbeidspotentieel, zooals dat eveneens verminkt en gedesorganiseerd weer ter beschikking kwam. Daarom is dit eerste gepubliceerde stuk van ons „Planbureau in statu nascendi” meer een verkenning, dan een richtingaangevend stuk. En terecht. De problemen op korten termijn zijn het eerst aan de beurt. Zij zijn anders van aard dan die op langeren termijn. Maar zij moeten het eerst worden opgelost. En dan staat herstel van onze productie, en dus bij den gegeven kapitaalgoederenvoorraad van het moment van onze arbeidsproductiviteit op het eerste plan.

Daarbij staat men aan de Raamweg voor schier onoplosbare vraagstukken. De oorlog verwoestte veel kapitaalgoederen, bedierf tijdelijk veel van onze geestelijke instelling, maar ontworpen tevens onze maatschappelijke organisatie. En daarmee tevens dat deel dier organisatie, dat regelmatig en snel betrouwbare informatie placht te geven omtrent de gebeurlijkheden in onze samenleving in quantitatieven zin. Bovendien op een moment, dat meer dan ooit twijfel gerechtvaardigd is omtrent de toelaatbaarheid van het doortrekken van in het verleden — dus hier in den oorlog — uit de waarnemingen afgeleide trends der maatschappelijke ontwikkelingsverschijnselen.

Daarom alle lof voor het in eersten aanloop verrichte werk. Het geeft ons een eerste inzicht in het vermoedelijk tijdsverloop van het herstel. In grootte, volgorde en beteekenis van de het herstel belemmerende „bottle necks”. En in de keuzeposities, waarin wij bij het te volgen regeringsbeleid worden gedrongen.

Of men echter bij het uitstippelen van dat beleid aan deze Nota al veel ruggesteun zal hebben, waag ik te betwijfelen. Wel geeft het enkele „dang-spots” aan. Maar dat is niet voldoende. Om praktisch beleid te kunnen voeren is verdergaande detaillering van gegeven uitgangspunten en geboden mogelijkheden noodzakelijk. Men zal dan van het macro-economische uit redeneerend den moeizamer weg der micro-economische onderzoekingen moeten inslaan. Daarbij zullen de alternatieve mogelijkheden tot in het duizelingwekkende vermeerderen. En daarbij zal men moeten aansturen op een toekomstperspectief. M.a.w. daarbij zal men er niet aan kunnen ontkomen zich te zetten aan planning op langeren zicht.

De problemen op langeren zicht.

Daarmede betreden wij het moeilijkste terrein van het gebied der welvaartsplanning. Moelijk allereerst daardoor, omdat ons land — evenmin als elk ander land, met uitzondering tot op zekere hoogte van de Vereenigde Staten en de U.S.S.R. — geen in economisch opzicht zelfstandige eenheid kan zijn, maar sterk aangewezen is op internationaal contact. Dat beteekent dat wij deel moeten nemen aan een internationale arbeidsverdeling. Zonder deze kunnen wij bij de bevolkingsdichtheid, die wij hier nu eenmaal hebben, op geen stukken na de welvaart bereiken, die wij gekend hebben en die wij nog gaarne zullen willen overschrijden.

Nu is het duidelijk, dat bij de momenteel zeer onoverzichtelijke economische structuur van de wereld en zeker van West-Europa een meer tot in het concrete afdalend plan nog niet op te stellen is. Dat behoeft echter nog allerminst tot bij de pakken neerzitten te leiden. Een vrij groot aantal uitgangspunten laat zich zeer wel vastleggen.

Allereerst grootte, samenstelling en bekwaamheid van ons arbeidspotentieel. Dan omvang, kwaliteit en locatie van ons productie-apparaat. Dan omvang en samenstelling van de meest gewenschte consumptie van het eigen land. En tenslotte grootte en samenstelling van productie en consumptie van die landen, waarmede ruil van goederen en diensten voor ons nuttig voorkomt.

Onder deze te onderzoeken data zijn er verschillende, die als typische massaverschijnselen een gelijkmatigheids-tendens vertoonen, die het mogelijk en toelaatbaar maakt hen te ramen op basis van gegevens van een reeks voorafgaande jaren. Bij dit werk ware uit te gaan van het eigen land, dat daarbij hypothetisch te beschouwen is als een eenheid van vraag en aanbod.

De eigen consumptie ware daarbij te stellen op een wenschelijk peil, wat dus hooger zal liggen dan wij het in het verleden hebben gekend. Tevens ware er hierbij van uit te gaan, dat slechts dan van een welvarend Nederland sprake is, als een ieder, tot het verrichten van arbeid bereid en in staat, ook ingeschakeld is op een met zijn aanleg overeenstemmende arbeidsplaats.

Bepaalt men zoo de nationale consumptieve behoefte, tot in zijn elementen ontleed, en den nationalen productie-omvang, dan zal blijken, waar onze nationale consumptietekorten schuilen en waar nationale productie-overschotten optreden.

Met dit gegeven als basis kan dan eerst worden nagegaan, in hoeverre onze nationale samenleving kan passen in de internationale arbeidsverdeling. Respectievelijk in hoeverre beïnvloeding van de structuur van ons agrarische, ons industriele en ons dienstenverleenende productie-apparaat geboden is.

Slechts met deze gegevens in handen zullen zij, die internationale handelsverdragen moeten helpen tot stand brengen, vasten grond onder den voet hebben en de gevolgen van hun daden kunnen overzien. Ook zullen deze gegevens noodzakelijk zijn voor hen, die adviseerend moeten optreden met betrekking tot de ontwikkeling van onze vakbekwaamheid, van den meest gewenschten arbeidsduur in de onderscheiden bedrijfstakken en ten aanzien van onze industriele en handelsontwikkeling. Bij deze overwegingen moet onze internationale dienstenverleening in al zijn facetten mede de volle aandacht hebben. Ons volk zal zijn dichtheid van bevolking op een relatief grondstof-arm grondgebied slechts kunnen handhaven door aanbod van hoog gekwalificeerde goederen en diensten aan andere landen. Daardoor kan een arbeidsverdeling tot stand worden gebracht met andere landen, waarbij wij onze werkkraft zoo efficiënt mogelijk besteden, dus onze arbeidsproductiviteit zoo hoog mogelijk opvoeren door doelbewust verhoogen van de kwaliteit van dien arbeid. Duidelijk zal hiervoor tevens moeten zijn of de wereldorganisatie gegrondest zal moeten worden op economische overwegingen of — en zoo ja in hoeverre — op overwegingen van militaire machtsverdeling.

Daarbij zal steeds de achtergrond van alles moeten zijn, dat optreden van werkloosheid boven de normaal te achten wrijvingswerkloosheid niet vereenigbaar is met het welvaartsbegrip, zooals zich dat in de laatste decennia heeft ontwikkeld. Niet variatie van aantallen werkenden bij verandering van omzetmogelijkheden door conjuncturele oorzaken mag als uitgangspunt der beschouwingen worden aanvaard, maar variatie van arbeidsduur, voorzover althans voor bepaalde categorieën arbeiders niet tewerkstelling elders door compenseerende overheidswerken de oplossing kan geven. Waar dit als regel slechts met vrucht toe te pas is voor de categorie der ongeschool-

den, zal voor de geschoolden naar een andere oplossing moeten worden gezocht. Dit zou voor hen gevonden kunnen worden in een doelbewuste verhooging van de vakbekwaamheid in tijden van slapte; analoog dus aan het repareren en verbeteren van het stoffelijke productie-apparaat in tijden van gedeeltelijken leegloop. Men bedenke bij deze zaken echter, dat juiste kostprijscalculatie voor dergelijke voorzieningen incalculeren van daarvoor noodzakelijke opslagen eischt. De mogelijkheid voor dit soort voorzieningen hangt daardoor weer nauw samen met de vraag, of de relatief hoge arbeidsproductiviteit het opleggen van deze kostenverhoogende opslagen toelaat, resp. of mogelijk het veelal in andere landen gelijktijdig optreden van gelijksoortige problemen ertoe leidt, dat men ook elders soortgelijke maatregelen neemt en incalculereert.

De mogelijkheid tot het uitvoeren van deze als wenselijk geschetste maatregelen hangt nauw samen met de grootte van het productie-apparaat van alle landen te-

zamen, voor verschillende groepen producten, ten opzichte van de vraag. Overcapaciteit van het internationaal productie-apparaat is na een periode van algemeene schaarste, zoals wij die thans beleven, een acuut gevaar. Moge het internationaal overleg op economisch gebied, zoals dit thans onder auspiciën van de U.N.O. is ingezet, ertoe leiden, dat deze zaken openlijk worden behandeld en gepubliceerd. Opdat zoowel de regeeringen der onderscheiden landen alsook de ondernemers in verschillende branches, waar overproductie het meest dreigt (rubber, koffie, granen, chemische producten, vliegtuigen e.a.), duidelijk zien wat de gevolgen van hun veelal te optimistische investeringsplannen kunnen zijn. Zoowel door redelijke verdeling van de resultaten der productie over arbeid, kapitaal en ondernemers als door juiste calculatie kan dan ernaar worden gestreefd te voorkomen, dat weer „poverty amidst plenty” binnen een tiental jaren voor de deur staat.

M. C.

AANTEEKENING.

GLOBAAL-PLAN 1946 IN TABEL.

Wij publiceeren hierbij de begroting van de Nederlandsche volkshuishouding voor 1946 (in milliarden guldens) welke is ontleend aan de „Eerste Nota over het Nationaal Welvaartsplan 1946”¹⁾ van het „Centraal Planbureau”

(Tusschen haakjes zijn de cijfers der nationale boekhouding over 1938 vermeld)²⁾.

I. Gezinshuishoudingen (incl. collectieve inkomentrekkers).

Ontvangsten.

a. Productieve inkomens, uitgekeerd door het bedrijfsleven (IIg)	6,1	(4,1)
b. Idem uitgekeerd door de Overheid (III f)	1,4	(0,6)
c. Overgedragen inkomens (III g)	1,1	(0,3)
	8,6	(5,0)

Uitgaven.

d. Consumptie (IIa)	6,3	(4,0)
e. Dir. belastingen (III a)	1,2	(0,4)
f. Te besparen (S) (IV a)	1,1	(0,6)
	8,6	(5,0)

II. Bedrijfshuishoudingen (incl. overheidsbedrijven).

Ontvangsten.

a. Leveranties aan gezinshuishoudingen (Id)	6,3	(4,0)
b. Id. aan de Overheid ³⁾ (III e)	1,6	(0,5)
c. Id. aan andere bedrijfshuishoudingen (II h 1 + 2)	2,9	(1,0)
d. Leveranties aan het buitenland (uitvoer) (Vc) ca.	1,0	(1,8)
e. Steun door de Overheid (III h)	0,1	(0,1)
f. Opgenomen „crediet” (S) (IV c)	1,4	(0,3)
	13,3	(7,7)

Uitgaven.

g. Belooning van productiefactoren (Ia) 1,6	6,1	(4,1)
h. Leveranties van andere bedrijfshuishoudingen voor:		
1. nieuwe investeringen (II c)	2,0	(0,6)
2. vervangingsinvesteringen (II c)	0,9	(0,4)
i. Leveranties van het buitenland (invoer) (Va) ca.	2,8	(1,7)
j. Indir. belastingen (III b)	1,1	(0,5)
k. Overige betalingen aan overheid (III c)	0,4	(0,4)
	13,3	(7,7)

III. Overheid (excl. overheidsbedrijven en wederopbouw).

Ontvangsten.

a. Directe belastingen (Ie)	1,2	(0,4)
b. Indirecte belastingen (II j)	1,1	(0,5)
c. Overige betalingen van bedrijfshuishoudingen (II k)	0,4	(0,4)
d. Leeningen (S) (IV d)	1,5	(0,2)
	4,2	(1,5)

Uitgaven.

e. Leveranties van bedrijfshuishoudingen (materieel) ³⁾ (II b)	1,6	(0,5)
f. Belooning van productiefactoren (Ib)	1,4	(0,6)
g. Overgedragen inkomens (Ic)	1,1	(0,3)
h. Steun aan het bedrijfsleven (II e)	0,1	(0,1)
	4,2	(1,5)

IV. Kapitaalmarkt.

Ontvangsten.

a. Besparingen van particulieren (If)	1,1	(0,6)
b. Buitenlandsch crediet (Vd)	1,8	(—)
	2,9	(0,6)

Uitgaven.

c. „Crediet”-verstrekking aan bedrijfsleven (II f)	1,4	(0,3)
d. Leeningen opgenomen door Overheid (III d)	1,5	(0,2)
e. Kapitaalexport (Vb)	—	(0,1)
	2,9	(0,6)

V. Buitenland.

Ontvangsten.

a. Invoer (IIi) ca.	2,8 (1,7)
b. Door buitenland ontvangen credit (IVe)	— (0,1)
	2,8 (1,8)

Uitgaven.

c. Uitvoer (IIa) ca.	1,0 (1,8)
d. Door buitenland verleend credit (S) (IVb)	1,8 (—)
	2,8 (1,8)

1) Te verkrijgen bij Rijksuitgeverij, Fluw. Burgwal 18, den Haag. Prijs f 1,50.

2) Achter elken post wordt verwezen naar den tegenpost. S = Sluitpost.

3) W.o. f 0,3 mld (0,1) vervangingsinvesteringen.

Toelichting.

De overheidsbedrijven zijn bij de bedrijfshuishoudingen ondergebracht. Van alle wederopbouwwerkzaamheden wordt aangenomen, dat zij door het particuliere bedrijfsleven worden gefinancierd. Voorzover de Staat als importeur optreedt, wordt hij tot het particuliere bedrijfsleven gerekend.

De cijfers van 1938, die ter vergelijking naast die van 1946 werden gesteld, zijn, voor wat de overheidsuitgaven en de consumptie betreft, ontleend aan par. 4 en 5 van genoemde Nota. Voor het overige zijn zij overgenomen of afgeleid uit de nota van het Centraal Bureau voor de Statistiek over de Nationale Boekhouding.

De rekeningen der gezinshuishoudingen en collectieve inkomsttrekkers zijn gecombineerd.

De interpretatie van de posten, die betrekking hebben op de kapitaalmarkt, verdient nog eenige nadere toelichting. De reserveeringen van de N.V.'s, die nimmer in

handen der gezinshuishoudingen komen, maken geen deel uit van de credietbehoefte van de bedrijfshuishoudingen of van de besparingen van de gezinshuishoudingen en zijn daarom niet opgenomen. Voorzover de Staat de nieuwe investeringen in het bedrijfsleven, die dienen tot herstel van oorlogsschade, financiert (Grootboek Wederopbouw) zal voor een gelijk bedrag de credietbehoefte van het bedrijfsleven dalen en die van de Overheid stijgen.

Verder zij er op gewezen, dat de steun van de Overheid, de reserveeringen van N.V.'s en de credietverleening aan het bedrijfsleven juist voldoende zijn om de nieuwe investeringen (excl. het deel, dat door recuperatie wordt verkregen) ten bedrage van f 2,0 milliard te financieren. Ware dit niet het geval, dan zou dat beteekenen, dat behoeften (t.w. nieuwe investeringen, consumptie excl. indirecte belastingen, overheidsdiensten excl. inkomensoverdracht) en middelen (netto-nationaal product en buitenlandse credieten) nog niet aan elkaar gelijk waren.

Vacatures

MACHINEFABRIEK GEBR. STORK & CO., N.V.,
te HENGELO zoekt voor haar afdeling Inkoop

een prima kracht

aan wien bij gebleken geschiktheid na verloop van tijd de leiding dezer afdeling kan worden toevertrouwd.

Candidaten moeten zowel commercieel als technisch onderlegd zijn, goed met mensen kunnen omgaan en over voldoende talenkennis beschikken.

Leeftijd 30 tot 40 jaar.

Sollicitatiebrieven met uitvoerigen levensloop te zenden aan het Secretariaat der Directie van de Machinefabriek Gebr. Stork & Co. N.V.

Door groot bedrijf wordt gezocht voor inrichting BEDRIJFSADMINISTRATIE (variabele budgetteering).

a. ervaren kracht; b. enkele assistenten

Einddiploma HBS vereischt, leeftijd tot 35 jaar. Brieven met uitvoerige inl. omtrent praktijkervaring, tegenwoordigen werkkring en huidig salaris onder no. 554 bureau van dit blad, postbus 42, Schiedam.

Maakt gebruik

van onze speciale rubriek „Vacatures” voor het oproepen van sollicitanten voor leidende functies.

Cursus moderne Bedrijfsadministratie

Secretariaat: Rotterdam
Beursgebouw, Kamer 321

Serieuze opleiding voor de practijk en voor het examen der Maatschappij voor Nijverheid en Handel.
— Vooraanstaande deskundige medewerkers. — Gedegen studie onder leiding van prima docenten. — Oefening der practische vaardigheid. — Mondelinge toelichting en repetitie. — Literatuurbesprekingen. — Excursies.

De cursus van standing

Vraagt prospectus, proefles, naamlijst der medewerkers, naamlijst en adressen der geslaagden voor het examen door de Maatschappij voor Nijverheid en Handel afgenomen.

Binnenkort verschijnt bij:
HENDRIK SYTHOFF'S Financieele Bladen N.V., N.Z.
Voorburgwal 287, Amsterdam, het boek

PREFERENTE AANDEELEN

door C. J. BRANDT, waarin het Preferente Aandeel als beleggings-object zowel theoretisch als practisch aan een uitvoerige studie wordt onderworpen.

Prijs bij vóórteekening f 9,75, na verschijning f 13.—
Het boekwerk, voorzien van veel cijfer-materiaal en grafieken wordt uitgevoerd op houtvrij papier en in geheel linnen band.

◆ **Vacatures** ◆

DE NEDERLANDSCHE BANK N.V. vraagt voor haar
KANTOOR-DEVIËZENVERGUNNINGEN te Amsterdam:

JURISTEN

met eenige jaren bankpraktijk, o.a. voor haar Effecten-afdeeling.

Juristen en/of Economen

met bankpraktijk, liefst ook met commerciële ervaring, voor haar Goederenafdeeling ter behandeling van transitoren-diehoeksaken.

Eventueel bestaat gelegenheid voor plaatsing van een of meer niet-academici met groote commerciële ervaring.

LEVER BROTHERS & UNILEVER N.V. zoekt voor haar economische afdeling eenige

ECONOMEN

Slechts doctorandi in de economie, die in staat zijn in gedegen stijl rapporten op te stellen en over een langdurige ervaring op het gebied van economische research beschikken komen in aanmerking.

Brieven met uitvoerige inlichtingen aan Lever Brothers & Unilever N.V., Economische Afd., Museumpark 1, Rotterdam.

"'t Glas leert Pieterman"

ook voor technische doeleinden

PATRIJSPOORTGLAZEN • TELEGRAAFPLATEN
MANOMETERGLAZEN • PEILGLAZEN • OLIEGLAZEN
REFLEXGLAZEN • WATERMETERGLAZEN ENZ.

Glasindustrie

Pieterman N.V.

WESTVEST 17 - SCHIEDAM - TELEFOON 69269

VAN DIJK & Co.

EENDRACHTSWEG 11 — ROTTERDAM

Makelaars en Commissionnairs in Effecten
Effecten - Coupons - Vermogensbeheer

Telefoon 20845 — 21889 — 40631
Beurs Nis 6 — Telefoon 24178 — 24378

Talens

carbon

GAAT VEËL LANGER MEE

KOFFIE

VAN NELLE

ROTTERDAM

THEE

HAV BANK - SCHIEDAM

Levensverzekering en Lijfrente

**N.V. LANKHORST
TOUWFABRIEKEN**

SNEEK TEL. 13041-3042

SPINNERIJ—TOUWSLAGERIJ SEDERT 1803

Nederlandsch Indische Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

Uw toekomst is veilig

met een polis van de

Algem. Friesche Levensverzekering-Mij
of de

Groot-Noordhollandsche

LEEWARDEN van 1845 AMSTERDAM
Burmaniahuis v. Brienenhuis

N.V. A.T.O. — VAN GEND & LOOS

Geregelde vrachtauto-dienst

Nederland - Tsjecho-Slowakije

Vraagt inlichtingen bij onze 80 kantoren of bij van
Uden's Transport Bureau - Veerhaven 15 - Rotterdam